Uloga tamne noći u teologiji i duhovnosti sv. Ivana od Križa

Lacković, Domagoj

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:804101

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Chatolic Faculty of Theology

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

ULOGA TAMNE NOĆI U TEOLOGIJI I DUHOVNOSTI SV. IVANA OD KRIŽA

Diplomski rad

Mentor:
Izv. prof. dr. sc. Ivica Raguž

Student:
Domagoj Lacković

Đakovo, 2016.

Sažetak

Unatoč Božjoj transcendenciji, Ivan od Križa ističe mogućnost i stvarnost sjedinjenja čovjeka s Bogom. Sjedinjenje po ljubavi i preobrazba u Boga, događa se putem teologalnih kreposti. Razum se sjedinjuje s Bogom po vjeri, pamćenje po nadi, a volja po ljubavi. Jedini put koji vodi osobu do sjedinjenja sastoji u radikalnom opredjeljenju za Boga isključujući svaku drugu stvar te se traži distanciranost i sloboda od svega, odnosno odricanje od svih dobara bilo zemaljskih bilo nebeskih, dakle i nadnaravnih i duhovnih dobara. Kako bi došli do sjedinjenja s Bogom potrebno je ići ovim uskim putem odricanja, proći tako „noć osjeta" i „noć duha", kako bi pročišćeni u osjetilnom i duhovnom djelu sveli se na ništa, tj. ispraznili se od svega onoga što nije Bog te tako dostigli savršenu poniznost i ljubav koje su neophodne za ovo sjedinjenje. U duhovnom životu izmjenjuju dva stanja: stanje duhove utjehe i duhovne suhoće. Ivan od Križa tvrdi kako na početku duhovnog života nastupaju duhovne utjehe a da kasnije nastupa stanje duhovne suhoće. Radi se o stanju u kojem osoba ne doživljava nikakvu utjehu i zadovoljstvo u molitvi i pobožnosti, štoviše, doživljava izvjesnu odbojnost. Duhovna suhoća, kao i duhovna utjeha, u funkciji je rasta u autentičnoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Njome Bog kuša osobu je li sposobna za zreliji stupanj ljubavi, da mu ne služi samo poradi darova i utjeha koje prima, nego radi njega samoga. Ivan smatra da ova suhoća prethodi nastupanju kontemplativne molitve. Prema njemu, kontemplacija bi bila uliveno znanje i ljubav; mudrost koja izvire iz ljubavi i u ljubav se ulijeva te uranja u misterij Boga koji je Ljubav.

Ključne riječi: *Ivan od Križa, sjedinjenje, preobrazba, teologalne kreposti, noć osjeta, noć duha, duhovna suhoća, kontemplativna molitva.*

Summary

THE ROLE OF THE DARK NIGHT IN THEOLOGY AND SPIRITUALITY OF ST. JOHN OF CROSS

Even of God's transcedency, St. John of Croass emphasizes the posibility and the thruth of incorporation of man with God. Incorporation according to love and transformation to God is possible through theologic virtue. Intellect incorporates with God through faith, remember according to hope, and will according to love. The only way which leads the person to incorporation consists of radical orientation for God, through elimination of everything else, and it is needed the distance and freedom from everything, that is, renunciation from all goods – of the world, or heavenly, that means, supernatural and ghostly goods. To come to this incorporation with God is to go this narrow way of renunciation, to go through „night of senses" and „night of spirit", to be cleaned in sense and spirit part and to come to nothing, that means to be empty from everything that is not God, and reach excellent humility and love needed for this incorpiration. In spiritual life two statement are exchanging: statement of spiritual comfort and of spiritual dryness. St. John of Cross stated that at the begining of spiritual life appears spritual comfort, and after that comes the statement of spiritual dryness. That is the statement in which a person feels no comfort and no satisfaction in pray and devotion, even more, some kind of aversion. Spiritual drayness, as well as spiritual comfort are in functional growth of authentic love to God and neighbour. Accordingly, God makes trials if the person is capable for higher level of maturity to serve Him, not only for gifts and comfort, but personaly for Him. John is the opinion that this dryness is the begining of contemplative pray. According to him, contemplation will be got knowledge and love; wisdom arised from love and in love dived into mistery of God, who is love.

Key words: *John of Cross, incorporation, transformation, theologic virtue, night of senses, night of spirit, spritiual dryness, complentative prayer.*

UVOD

U ovom radu će biti predstavljen nauk o *Tamnoj noći* sv. Ivana od Križa. Iako Ivan od Križa u svojim drugim spisima govori o „svjetlijoj" strani susreta između Boga i čovjeka, tj. o mističnom sjedinjenju, mi ćemo ovdje govoriti isključivo o noći čišćenja osjeta i duha kako ih je prikazao u spisima *Uspon na goru Karmel* i *Tamna noć*.

U prvom poglavlju donosimo neke osnovne biografske podatke sv. Ivana koji nam daju razumjeti da noć o kojoj piše proizlazi iz njegova vlastitog iskustva. Zatim prikazujemo njegovo književno stvaralaštvo te bitne oznake Ivanovog mističnog izražaja. Usprkos inzistiranju na Božjoj transcendenciji, beskonačnosti, Ivan od Križa snažno ističe mogućnost i stvarnost sjedinjenja čovjeka s Bogom. Ovo je središnja tema svih njegovih spisa: sjedinjenje po ljubavi i preobrazba u Boga. Drugo poglavlje govori o aktivnoj noći. Svojim spisima Ivan od Križa htio je pokazati da su teologalne kreposti: vjera, nada i ljubav jedina važeća sredstva za sjedinjenje s Bogom, i da sve ostalo vrijedi samo onoliko koliko doprinosi razvoju teologalnog života. Kao što se razum sjedinjuje s Bogom po vjeri, tako se pamćenje treba sjediniti s Bogom po nadi, a volja po ljubavi. Dakle da bi polučio sjedinjenje s Bogom razum se ne smije oslanjati na ono što je vidio i spoznao, nego na čistu vjeru, također pamćenje, ne smije se oslanjati na ono što ima pohranjeno u memoriji bili to i nadnaravni utisci i slike, nego se mora isprazniti od svega toga i živjeti u nadi; isto tako volja ne smije postavljati radost i užitak bilo u naravna bilo nadnaravna dobra, nego služeći se njima usmjeravati svoju radost i užitak u Boga jedinog i ništa izvan njega. Budući da je jedinstven cilj svih Ivanovih djela voditi osobe k sjedinjenju s Bogom, sve točke duhovnog života su promatrane i obrađivane s ovog aspekta. Ivanov govor o Bogu je prije svega govor o Bogu u smislu „negativne teologije" tj. u smislu Pseudo-Dionizija Areopagita, prema kojemu je Bog onaj koji je potpuno drugačiji. Iz ove ništavnosti stvorenja u odnosu na Boga proizlazi, prema Ivanu od Križa, potpuna nedostatnost bilo kojeg iskustva, doživljaja, slike ili znaka, pomoću kojih čovjek misli da susreće Boga.

Budući da se jedini put koji vodi do cilja, do sjedinjenja sastoji u *nada, nada,* (*ništa, ništa*) tj. u radikalnom opredjeljenju za Boga isključujući svaku drugu stvar traži se distanciranost i sloboda od svega ili bolje odricanje od svih dobara bilo zemaljskih bilo nebeskih, dakle i nadnaravnih i duhovnih dobara. Hodu savršenosti sastoji se u odricanju vlastite volje kako bi smo se svidjeli Bogu i prihvatili njegovu volju. Dakle da bi se stiglo

do sjedinjenja s Bogom potrebno je ići ovim uskim putem odricanja, proći tako „noć osjeta“ i „noć duha“, kako bi pročišćeni u osjetilnom i duhovnom djelu sveli se na ništa, tj. ispraznili se od svega onoga što nije Bog te tako dostigli savršenu poniznost i ljubav koje su neophodne za ovo sjedinjenje. Da bi se postiglo sve, potrebno je odreći se svega, ne tražiti sebe u ničemu. Jednom riječju to znači biti slobodan od svega, ne biti navezan ni na što.

Pravi susret s Bogom i općenita spoznaja događa se u tami vjere, u kontemplaciji, stoga treće poglavlje opisuje stanje pasivnog čišćenja, nakon što je osoba sa svoje strane učinila što je mogla sada je Bog zahvaća i na pasivan način čisti. Ivan od križa, kao i cijela karmelićanska tradicija nas uči da se u molitvi, pa tako i u duhovnom životu izmjenjuju dva oprečna stanja: stanje duhovne utjehe i duhovne suhoće. Na temelju osobnog iskustva koje je očito proživljavao u tamnici, ali i iskustva svih onih koje je duhovno vodio tvrdi kako na početku revnijeg duhovnog života nastupaju duhovne utjehe. Obično nakon obraćenja takve osobe tijekom molitve i pobožnosti uživaju takve utjehe kako bi ih Bog na taj način privukao k sebi. Nakon takvog perioda redovito dolazi stanje duhovne suhoće koje Ivan naziva *Tamna noć duše*. Radi se o stanju kada osoba ne doživljava nikakvu utjehu i zadovoljstvo u molitvi i pobožnosti, štoviše, doživljava izvjesnu odbojnost. Duhovna suhoća, kao i duhovna utjeha, u funkciji je rasta u autentičnoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Njome Bog kuša osobi je li sposobna za zreliji stupanj ljubavi, da mu ne služi samo poradi darova i utjeha koje prima, nego radi njega samoga. Ivan smatra da ova suhoća prethodi nastupanju kontemplativne molitve. Ivan od Križa veliku vrijednost pripisuje kontemplaciji, za razliku od mnogih karizmi i izvanrednih fenomena prema kojima je dosta sumnjičav i veoma oprezan. Prema njemu, kontemplacija bi bila uliveno znanje i ljubav; mudrost koja izvire iz ljubavi i u ljubav se ulijeva te uranja u misterij Boga koji je Ljubav. Budući da je kontemplacija spoznaja i ljubav, ona je zapravo božanska komunikacija koja usličava, posredstvom koje se sam Bog dariva duši i ujedinjuje je sa sobom.

I. TAMNA NOĆ U CJELOKUPNOM OPUSU SV. IVANA OD KRIŽA

Ovdje ćemo prikazati nekoliko temeljnih dimenzija kroz koje treba promatrati sv. Ivana od Križa kao osobu, ali i njegove spise. Prvo ćemo prikazati njegovu biografske podatke i glavne konture Ivanova lika, povijesni kontekst nastanka njegovih spisa, a koji su bitno utjecali na govor o *Tamnoj noći* te neka obilježja njegove mistike. Za prikaz životopisa poslužili smo se djelom *Ništa i sve. Život svetog Ivana od Križa* karmelićanina P. Crisogona de Jesus Sacramentado.

1.1. Školovanje i poziv u Karmel

Ivan (Juan) de Yepes, sin siromašnog katalonskog tkalca rođen je 1542. god. u malom mjestu Fontiveros (Španjolska), varošici stare Kastilje, u Avilskoj biskupiji. Njegov otac Gonzalo de Yepes, sin je bogatog trgovca svilom i potjecao je iz plemićke obitelji, a njegova majka Katarina Alvarez je siromašna, neobrazovana tkalja. Ubrzo nakon Ivanova rođenja umire mu otac, te se siromašna majka, pritisnuta neimaštinom seli u Medinu del Campo, trgovačko i kulturno središte. Teške obiteljske prilike bile su razlogom da se Ivan školuje i potraži neko zanimanje kako bi uzdržavao obitelj. Tako se Ivan okušava u tesarskom, krojačkom, rezbarskom i ličilačkom obrtu, ali bezuspješno. Međutim, u Medini del Campo je postojala velika bolnica Concepción koja je primala bolesne siromahe, i upravitelj spomenute bolnice ga poziva da ondje dvori bolesnike. U to vrijeme Ivan započinje trogodišnji studij humanističkih znanosti, retorike i klasičnih jezika na Kolegiju Družbe Isusove. Brzo je napredovao u književnosti i latinskom jeziku i u dvadeset prvoj godini mora donijeti odluku o životnom pozivu. Ivan privučen idealom kontemplacije, u ljeto 1563. godine stupa u novoosnovani Karmel sv. Ane u Medini te uzima ime brat Ivan od sv. Matije. Nakon godine novicijata polaže zavjete te ga šalju na karmelićanski kolegij Svetog Andrije u Salamanku na studij filozofije i teologije. U to vrijeme se počinje zanimati za pitanja iz mistike, počinje proučavati mistične autore poput sv. Dionizija i sv. Grgura. Želi odrediti prirodu kontemplacije, jer nove doktrine koje uzimaju sve više maha djeluju na njega kao otpadanje od pravog nauka crkvenih otaca i

naučitelja.[1] Ivan provodi uzoran i strog život, preko dana se bavi studijem, a noći provodi u molitvi. U međuvremenu je zaređen za svećenika i mladu misu je slavio u samostanu sv. Ane u Medini u rujnu 1567. godine.

1.2. Obnova muškog Karmela

Tih je godina sv. Terezija Avilska (1515.-1582.) počela osnivati reformirane samostane Bosonogih karmelićanki i ubrzo je osjetila potrebu osnivanja obnovljenih samostana za braću Karmelićane. Ostvarivanje zamisli izgledalo je prilično problematično zbog postojanja raznih pokušaja obnove Reda u raznim osnovanim kongregacijama koje su dosta muke zadavale generalnom poglavarstvu; k tomu se u cijelom Redu već provodila obnova koju je odredio Tridentski sabor. Ipak, dozvoljeno joj je da osnuje dva kontemplativna samostana čiji će redovnici biti duhovna usluga Terezijinim sestrama. Sv. Terezija se 1567. godine u Medini del Campo prvi puta susreće s mladomisnikom Ivanom i obrazlaže mu svoje namjere o obnovi muškog Karmela. No on joj povjerava svoju namjeru da prijeđe u Kartuziju jer u Karmelu, zbog ublažene početne strogoće, više ne pronalazi zadovoljstvo. Kada je sv. Terezija čula njegovu zamisao uvjerava ga da bi sve to mogao ostvariti u reformiranom Karmelu, na što on pristaje. Godine 1568. Terezija dobiva u seocu Duruelu jednu seljačku kuću za prvi samostan Bosonogih karmelićana. U jesen iste godine Ivan se uselio u siromašnu kućicu u Duruelu i počeo je preuređivati u samostan prema uputama sv. Terezije. Prigodom inauguracije Ivan se obvezao s dva druga na obdržavanje prvotnog pravila i uzeo je naslov od Križa. U tome je ujedno bilo izraženo bitno obilježje obnove: nasljedovanje Krista na putu Križa. Sudjelovanje u Kristovom križu imalo je biti životom bosonogih karmelićana. Već 1572. god. na molbu priorice sv. Terezije, Ivan je imenovan ispovjednikom sestara u samostanu Utjelovljenja u Avili, a boravi u obližnjem samostanu obuvenih karmelićana. Nakon početnog otpora, vrlo brzo uspijeva preobraziti zajednicu na dubok nutarnji život te ih pridobija za sabranost koju zahtjeva karmelski poziv. Nakon nekog vremena Ivan se premješta iz karmelskog samostana u neku kućicu u kutu vrta Samostana Utjelovljenja. U međuvremenu obuveni oci polako se okreću protiv Terezijine reforme Karmela, osjećali su se oštećenima pa su organizirali žestoku obrambenu borbu. Ivan je po mišljenju mnogih, kao prvi bosonogi karmelićanin uništavao red i progon se osobito

[1] P. C. de JESUS SACRAMENTADO, *Ništa i sve. Život svetog Ivana od Križa*, KIZ, Zagreb, 2014., str. 62.

okomio na njega. U noći između 3. i 4. prosinca 1577. dolazi čitava četa obuvenih i naoružanih ljudi te provaljuju u stan dvojice samostanskih ispovjednika, Ivana i njegova pratitelja Germana od sv. Matije te ih svezane odvode. Svezanih očiju poslali su ga kroz samotno predgrađe u samostan naše Gospe u Toledu, najznačajniji karmelski samostan ublaženog Pravila u Kastilji.

1.3. Zatočeništvo sv. Ivana od Križa

Zatvoren je u tamnicu, u ćeliju najmanjih razmjera, iz koje je izlazio svakog petka u samostansku blagovaonicu gdje uz ukore i bičevanje na podu blaguje kruh i vodu. Uz to dolazi strašna duševna tjeskoba kao vrhunac njegove muke. Slušajući teške prijekore dolazi mu misao, nemaju li možda „obuveni“ ipak pravo? Nije li možda on ipak bio u zabludi, kada je započeo život Bosonogog?[2] Šest mjeseci kasnije promijenio se tamničar, ljubazniji i milosrdniji od prethodnog. Na Ivanovu zamolbu donosi mu nešto tinte i papira, kako bi zapisao neke misli. Za popodnevne svjetlosti, koja je prodirala u tamnicu, Ivan piše svoje pjesme i romance koje je u samici napamet spjevao. Poznato je kako je tada napisao najveći dio *Duhovnog spjeva* i možda stihove *Tamne noći*. U tim stihovima odražava se njegovo trenutno stanje: slike boli, tužaljke, ustrajna simbolika noći i tame. Njegovu oslobođenju se ne nazire se kraj, iscrpljenost ga dokončava. Stoga rješenje vidi u bijegu. S obzirom da su ga noću doveli u zatvor ne zna kojim putem pobjeći i tada počinje istraživati samostan. Tamničar mu dopušta da za vrijeme poslijepodnevnoga počinka, kada redovnici odmaraju izađe iz tamnice isprazniti noćnu posudu i usput istražuje prostorije i hodnike samostana. Sredinom kolovoza, kada je ljetna žega postala nepodnošljiva sve je uvjereniji da mora pobjeći. Jedne noći kada bio siguran da su redovnici zaspali, razvalio je bravu svoje ćelije te izašao van. Prošuljao se kroz dvoranu gdje su spavala dva gosta i kroz jedan balkon se pomoću trake koju je načinio od pokrivača spustio niz zid. Sljedeće je jutro pronašao samostan bosonogih karmelićanki Sv. Josipa i ondje ga priorica skriva u klauzuri, a ubrzo su stigli i karmelićani u potrazi za njim. Pošto su pretražili samostan i nisu ga našli vratili se. Ivan je u klauzuri pripovijedao redovnicama pojedinosti o zatočeništvu i bijegu, a sestre su ga podvorile i uredile mu habit. Tada im je recitirao romance koje je spjevao u zatvoru, a jedna ih je karmelićanka odmah zapisivala.

[2] *Isto*, str. 145.

1.4. Prior u El Calvariu

Nakon kratkog oporavka Ivan već sudjeluje na kapitulu bosonogih karmelićana s kojega putuje u Andaluziju, kako bi ondje preuzeo službu priora. Ondje nalazi tridesetak redovnika koji žive u strogoj pokori. Ivan strogi pokornički život neće odmah ukinuti, ali im najprije ublažava strogost, a onda razvija duh vjere, ljubavi i povjerenja, što ga stanovnici El Calvarija do tada nisu poznavali.[3] Uz upravljanje zajednice u El Calvariju, Ivanu je Terezija povjerila službu ispovjednika i dušobrižnika bosonogih redovnica u Beasu. Tada neke redovnice zapisuju njegove nagovore čiji se sadržaj skoro doslovce podudara s njegovim spisima. No, prije nego se vrati u samostan El Calvario redovnicama često ostavlja svoje pisane izreke na papirićima, a sestre ih čuvaju. Također im ostavlja crtež gore Karmela koji simbolizira sažetak njegova nauka o samozataji. Napravio je po jedan crtež za svaku redovnicu, da ga mogu staviti u svoj časoslov.

1.5. Spisi Ivana od Križa

U životu i radu sv. Ivana od Križa jasno dolazi do izražaja njegova umjetnička narav. U mladosti se posebice isticao u rezbarstvu i slikarstvu, no bio je isto toliki pjesnik koliko i likovni umjetnik. Njegovi mistični spisi samo su naknada tumačenja neposrednoga umjetničkoga, pjesničkoga izraza. Ivan se smatra jednim od najvažnijih lirskih pjesnika španjolske književnosti. Njegove pjesme *Sred mrkle noći jedne* i *Duhovni spjev* uvrštavaju se zbog svoje bogate simbolike i stila u najbolje pjesme španjolske književnosti. Četiri su njegova najveća djela: *Uspon na goru Karmel, Tamna noć duše, Duhovni spjev* i *Živi plamen ljubavi*.

1.5.1. Ivanovo književno stvaralaštvo

Svoje književne uratke vjerojatno je počeo pisati još u Medini del Campo, kada je na Kolegiju Isusovaca studirao humanistiku, tada je napisao i jednu raspravu o kontemplaciji. Njegova djela obiluju citatima Svetoga pisma, iz čega vidimo da je dobro poznavao Pismo, ono mu je uvijek živi izvor. Kao mladi student na Salamanci očito je svakodnevno, pod vodstvom učenih egzegeta, prodirao u svete tekstove. Iz kasnijeg vremena znamo da je živio sasvim u Svetom pismu i s njime. Ono je spadalo među ono

[3] *Isto*, str. 172.

malo knjiga koje je uvijek imao u svojoj ćeliji.[4] Ivan od Križa bio je i vrstan teolog koji je dobro poznavao učenje sv. Tome Akvinskog, a u svojim spisima pozivao se i na Augustina, Dionizija, Boecija, Grgura Velikog, Aristotela i Ovidija. Dobro je poznavao djela Bernarda iz Clairvauxa, Huga od Sv. Viktora i *Nasljeduj Krista* Tome Kempenca. Također je bio dobro upoznat s mističnom tradicijom četrnaestog stoljeća i srednjovjekovnih mistika, posebno Ruysbroecka, Taulera i Suzona, a možemo pretpostaviti da je poznavao i čitao *Oblak neznanja*. Kao ispovjednik i vikar u Samostanu Utjelovljenja, osim duhovnih nagovora običavao je redovnicama na listiće ispisivati načela duhovnog života. Prvi Ivanovi spisi koji su do nas došli su pjesme koje je spjevao u zatvoru u Toledu. Njegovo najintimnije iskustvo je izvor iz kojeg su proistekli. Tako je prvih tridesetak kitica *Duhovnog spjeva* nastalo u tamnici, a neki autori smatraju da je tada nastala i pjesma o *Tamnoj noći*.[5] Pjesme je donio iz zatvora i povjerio ih prijateljima. Svoja velika djela počeo je pisati u samostanu El Calvariu, nedugo nakon bijega iz zatvora. Ponajprije piše kratke misli na papiriće, kao što je to činio već u Avili, i dijeli ih redovnicama u Beasu, kojima je ispovjednik i duhovni vođa. Ivan od Križa je zacijelo napisao puno više djela osim ovih koja su do nas došla. Književnim i znanstvenim radom nije se bavio samo za vrijeme svoga boravka u Granadi, pisao je, s određenim prekidima, sve do kraja života. Budući da ne znamo za ni jedan spis koji bi nastao u vremenu njegova priorata u Segoviji, to vrijeme možemo smatrati prekidom pisanja. Nasuprot tome, u La Penueli, već pred kraj života, napisao je knjigu *Čudesa guadalcazarskih slika*, koja nije ostala sačuvana, te je iznova preuredio tumačenje *Živoga plamena ljubavi*, sada u sređenom i potpunijem obliku, kao odraz duševnog stanja u kojem se nalazio u trenutku pisanja.[6] Nakon Ivanove smrti mnogi spisi i rukopisi su izgubljeni, premda ih se tražilo po arhivima reda. Jedan dio tih rukopisa je uništio sam Ivan ili netko drugi prije nego li je uhićen.

1.5.2. Za koga je Ivan pisao?

Svojim djelima nije dao sustavan prikaz mistike, niti je imao nakanu teoretski pisati. Njegova prvotna nakana pisanja bila je da svojim spisima upotpuniti svoju službu duhovnika. Ivan je svoja djela pisao za određeni krug ljudi, tj. za one koji imaju već neko osnovno duhovno iskustvo. U prvom redu piše redovnicima i redovnicama reformiranog

[4] E. STEIN, *Znanost Križa*, KS i hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1983., str. 14.
[5] Usp. *Isto*, str. 26.
[6] Usp. P. C. de JESUS SACRAMENTADO, *Ništa i sve. Život svetog Ivana od Križa*, str. 176.

Karmela, čije je osobito zvanje unutarnja molitva, koji su ga to zamolili kako i sam piše u uvodu *Uspona*.[7] Na svojim putovanjima često je pohađao razne samostane bosonogih Karmelićaniki. Njima je recitirao kitice pjesme sastavljene u Toledu. Redovnice su ga više puta molile da im napiše jedno tumačenje, tj. da im ostavi komentar pjesme. U početku je to odbijao, no ipak pristaje te piše *Duhovni spjev*. On, dakle, piše za kontemplativne duše i želi ih povesti putem savršenstva, jer na putu kojim su dotada išle sada nailaze na zapreke koje ne mogu prekoračiti. Raskrižje o kome se radi jest put *meditacije* i *kontemplacije*. Dosad su se, možda po ignacijskoj metodi, u satima meditacije vježbale duševne moći – osjeti, mašta, pamćenje, razum, volja.[8] No sada sve duhovne vježbe postaju mukom, nepodnošljivima i neplodnima i čovjek gubi svaki interes za molitvu i Boga. To se događa duši koju Bog želi uvesti u Tamnu noć čišćenja. No svjestan je da Božja milost nije vezana uz pojedini Red. Iz El Calvarija odlazi za rektora u Karmel u Baezu. Ovdje se njegov utjecaj nije ograničio samo na studente ovog Zavoda, već se proteže i na sveučilišne profesore. Svoja djela nije pisao u tajnosti, redovnici su ga viđali kako piše. Štoviše, za vrijeme njegova boravka u Granadi od njegova izvornog rukopisa bilo je izrađeno više prijepisa. Također je redovnicima tumačio svoje spise, osobito *Uspon na goru Karmel*, koji je bio teško razumljiv.

1.5.3. Tumačenje pjesme o Tamnoj noći

Prve dvije do tri strofe pjesme *Sred mrkle noći jedne*, Ivan tumači u djelima *Uspon na goru Karmel* i *Tamna noć*. Spomenuta djela su do nas došla u nepotpunom obliku, naglo se prekidaju. Ostaje nam otvoreno pitanje jesu li one naknadno osakaćene ili nisu nikada ni bile dovršene. Ova pjesma je bliska doživljajima zatvora i nadahnućima Beasa kojima je obogaćen *Duhovni spjev*. Tako ova pjesma izgleda kao opis bijega iz zatvora i kao sretan ulaz u osamu i mir u El Calvario.[9] Mi ćemo se prikloniti mišljenju da je Ivan svoje pjesme nakon bijega napamet recitirao redovnicama u Toledu te ih je jedna redovnica zapisivala.[10] Najplodnije doba njegova književnog rada bilo je vrijeme njegova priorata u Granadi. Tumačenje stihova pjesme *Sred mrkle noći jedne* počinje pisati u El Calvariu (1578.-1579.), nastavlja ga u Baezi, a završava oko 1584. godine u Los Martires u Granadi, te tako nastaje djelo *Uspon na goru Karmel*. U Granadi je napisao *Tamnu noć*

[7] Usp. IVAN OD KRIŽA, *Uspon na goru Karmel*, Symposion, Split, 2004., Uvod, 9. (dalje US)
[8] E. STEIN, *Znanost Križa*, str. 27.
[9] Usp. IVAN OD KRIŽA, *Kraći spisi*, Symposion, Split 1997., str. 123
[10] Usp. P. C. de JESUS SACRAMENTADO, *Ništa i sve. Život svetog Ivana od Križa*, str. 148.

i dovršio *Duhovni spjev*. U *Usponu* naglašava ono što čovjek treba učiniti u postupku čišćenja, koje se temelji na bogoslovnim krepostima vjere, ufanja i ljubavi. Preporuča radikalno odricanje od svega što se posjeduje i potpuno pročišćenje od svega što nije Bog kako bi kako bi se duša mogla sjediniti s ljubavlju.[11] Gora je središte Ivanova nauka i sistematska slika, koja ilustrira različite stupnjeve uspinjanja. *Uspon* je podijeljen na tri knjige: u prvoj je opis očišćenja sjetila, a druge dvije govore o čišćenju duha i njegovih moći. Djelo naglo završava, ne dovršava ni treću knjigu. Samim time nedostaje i četvrta knjiga koju je nekoliko puta najavljivao u poglavljima, a u kojoj je planirao opisati Pasivnu noć duha. Ipak smatra se da je djelo *Tamna noć*, koja se u cijelosti bavi Pasivnom noću duha nastavak i nadoknada ovog nedostatka. Dakle, *Tamna noć* je smislena i susljedna dopuna *Uspona*. Ovaj spis se sastoji od dvije knjige koje govore o noći sjetila odnosno o noći duha u njihovu pasivnom procesu u kojem prevladava Božji poticaj. Tumačenje je i ovdje naglo prekinuto pa je i Tamna noć ostala nedovršena.

1.5.4. Ostala djela

Duhovni spjev je Ivanovo glavno djelo, potpunije i pristupačnije obrađeno nego ostala. Na njemu je radio osam godina, od 1578-1586, i dva puta je preuredio. U ovom djelu Ivan se služi simbolom duhovne ženidbe sa svim biblijskim i eklezijalnim odjecima. Ljubav o kojoj Ivan govori u duhovnoj ženidbi je više od osjećaja, ili neke strastvene želje čovjekove volje. Ta ljubav obuhvaća raspoloženje i zanos bića u potrazi Osobe i sjedinjenja sa Njome. U *Duhovnom spjevu*, sveti Ivan prikazuje put čišćenja duše, to jest postupno radosno posjedovanje Boga, sve dok duša ne prispije tome da ljubi Boga istom ljubavlju kojom on ljubi nju. *Živi plamen ljubavi* nastavlja u istom tonu, opisujući na detaljniji način stanje preobražavajućeg sjedinjenja s Bogom. Djelo nosi naziv po riječima prve strofe koju tumači u spisu. U ovom djelu se ističe djelovanje Duha Svetoga u duši, dok je u *Duhovnom spjevu* naglašena prvotnost Kristova.[12] Ivan redovito koristi usporedbu s vatrom: kao što vatra što snažnije gori i guta drvo koje u njoj izgara, to postaje užarenija sve dok se ne pretvori u plamen, tako Duh Sveti, koji tijekom tamne noći čisti i "briše" dušu, s vremenom ju prosvjetljuje i grije kao da je plamen. Život duše je stalno slavlje Duha Svetoga, koja daje nazrijeti slavu sjedinjenja s Bogom u vječnosti. Duhovni spjev je napisao na molbu Majke Ane od Isusa, kojoj to djelo u predgovoru

[11] M. PARLOV, *Izabrane teme iz teologije duhovnosti*, CUS, Split, 2009., str. 43.
[12] A. STANTIĆ, Uvod, u: Sveti Ivan od Križa, *Uspon na goru Karmel*, Symposion, Split, 2004., str. 10.

izričito i posvetio. Napokon je u sama dva tjedna, kao provincijalni vikar (1585.-1587.), zamoljen od done Ane de Penalosa napisao *Živi plamen ljubavi.*

1.6. Oznake Ivanova mističnog izričaja

1.6.1. Tradicija o triju puta

U svojim spisima Ivan prikazuje put kako se duša uzdiže k Bogu. Ivan u tome slijedi mističku tradiciju o triju putova koju je u srednjem vijeku jasno oblikovala nekolicina autora, uključujući Bonaventuru sa svojim spisom *Put duše k Bogu*. Već je Pseudo-Dionizije (st. V.-VI.) podijelio duhovni život u tri stupnja ili puta:[13] put čišćenja, (via purgativa), put prosvjetljenja (via illuminativa) te put sjedinjenja (via unitiva). U konkretnom ljudskom životu ova tri puta zapravo nisu međusobno odvojena. Oni ne moraju neophodno ići tim redom, niti se mora u potpunosti iskusiti potpuni efekt svakoga, već se međusobno isprepliću. Sveti će Toma Akvinski preuzeti ovu podjelu te će govoriti o početnicima, naprednima i savršenim kršćanima u duhovnom životu.[14] Ivan od Križa, kao i drugi mističari protureformacije služili su se tim naukom, dodavši mu i neka svoja opažanja. Tako u *Usponu na goru Karmel* i *Tamnoj noći* opisuje put čišćenja, zatim put prosvjetljenja u *Duhovnom spjevu*, a put sjedinjenja u *Živom plamenu ljubavi*. U *Usponu* koristi se simbolizam gore na koju se treba uspeti kako bi pomogao početnicima i naprednima u duhovnom životu, koji često ostaju na prvim stupnjevima savršenstva i ne znaju kako dalje.

1.6.2. Put „negativne teologije“

Za govor o noći u tradiciji kršćanske mistike od osobite je važnosti spis iz 6. st. „Mistična teologija“. Naime, jedva je ikoji drugi spis toliko utjecao na europsku duhovnost. Taj spis potječe od nepoznatog pisca koji se predstavlja kao onaj Dionizije koji se prema Dj 17,34 u Ateni pridružio Pavlu, a zapravo se radi o monahu iz 6. st. koji

[13] Prema učenju Plotina, kao jednom od najstarijih učenja o mističkom iskustvu, uspon prema Bogu događa se u tri stupnja: 1. Očišćenje od svake osjetilnosti, pomoću stroge askeze, preduvjet je svake ćudorednosti. 2. Promatranje ideja postepeno dovodi do gospodarenja duha nad osjetilima. Naša sreća leži u duhu. 3. Ekstaza označava odricanje od mišljenja, žrtvovanje vlastite individualnosti, ali tako da praizvorni Bitak ostaje zadržanim kroz najunutarnije sjedinjenje s Bogom i sudjelovanje u njegovoj sreći i blaženstvu. (A. KUSIĆ, Profil kršćanske mistike – opći pregled, u: *CUS*, 22 (1987.)1, str. 33)
[14] M. PARLOV, *Izabrane teme iz teologije duhovnosti*, str. 41.

potjecao iz Sirije. Njegov autor, koji je postao poznat kao Dionizije, pridaje veliku vrijednost tome da je iskustvo Boga „tamno motrenje“, te pridjev „mistični“ pomiče bliže riječi „taman“.[15] Prema Dioniziju, Bog je veći od svega što mi pozitivno ili negativno možemo o njemu reći. No isto tako vrijedi: „Budući da je on Stvoritelj svijeta i jer je tako uvijek usred svijeta, uopće ne možemo drukčije nego govoriti o njemu. Mi ga ne obuhvaćamo ni potvrdno ni niječno, niti govoreći niti šuteći. No ne preostaje nam ništa drugo nego govoriti njemu i o njemu – pri čemu naš govor uvijek ostaje samo mucanje“.[16] Tijekom studija skolastičke teologije Ivan je upoznao i potpao pod utjecaj nauka sirijskog monaha Dionizija Areopagita. Dionizije je u svim stvorenim stvarima uočavao najprije njihovu razliku u odnosu prema Bogu, a ne njihovu sličnost. Dionizije opisuje put koji vodi na brdo. Tražitelj Boga se treba poput Mojsija popeti na brdo Božje spoznaje i sve stvoreno ostaviti iza sebe. Dionizije tako piše: „Želimo li prodrijeti u tamu koja je svjetlija nego sve svjetlo, onda nam treba uspjeti da se oslobodimo svega znanja i spoznaje. Trebamo barem spoznati da to ne može shvatiti onaj koji ostaje na drugoj strani promatranja i spoznaje. Jer tek kada si se svega oslobodio i kad si na kraju i sam potpuno prazan, tek onda se možeš u najuzvišenijoj ekstazi podići do one najtamnije zrake koja je došla do prabožanstva s one strane svijeta prije svega stvorenoga“.[17] Dionizije nam govori kako sjedinjenje nikako nije jednoznačna stvar. Mojsije, naime, na vrhu brda uranja u tamni oblak s kojim mu Bog dolazi ususret. Mojsije dodiruje Boga – ali u tami, skrovitosti! Na vrhuncu ne gleda Boga licem u lice, nego uranja u nevidljivu tajnu Boga.[18] No iako je niječna teologija vrlo dragocjen dio kršćanske tradicije ne smijemo predvidjeti potvrdnu, inače poznatu kao *katafatičku teologiju*. Jer veliki paradoks čitave teologije, a posebno mistične, jest da mi Boga i poznajemo i ne poznajemo. Iako se motiv tame i neznanja često čuje od mistika, također vidimo da oni stalno o Bogu govore kao o kakvom intimnom prijatelju kojeg vrlo dobro poznaju. Mistična teologija od Grgura iz Nisse pa do Ivana od Križa, stalno razvija tu temu tame. Ivan želi ući u tu božansku tamu koja razara sve znano. To je upravo i tematika *Uspona* i *Tamne noći*. Tek kad se čovjek odrekao svega dohvatljivog i prepoznatljivog, može ući u blaženu blizinu božanskog

[15] H. GOSEBRINK, *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike,* KS, Zagreb 2014., str. 16.
[16] *Isto*, str. 18.
[17] E. STEIN, *Wege der Gotteserkenntnis – Dionysius der Areopagit,* Von Waltraud Herbstrith und Veronika E. Schmitt, München, 1979, str. 26. Citirano prema: W. HERBSTRITH, *Radi ljubavi – iskustva vjere,* Karitativni fond UPT, Đakovo, 2002., str. 24.
[18] H. GOSEBRINK, *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike*, str. 128.

svjetla. Ivan opisuje takvo stanje otkupljenog i Božjom blizinom prožetog čovjeka u svojim zadnjim dijelima *Duhovni spjev* i *Živi plamen ljubavi*.

1.6.3. Govor pomoću simbola

U svakom području duhovnosti bitan je dodir s velikim učiteljima i njihovim spisima, to na poseban način vrijedi na području mistike. Za teologiju mistike od temeljne je važnosti pisana ostavština mistika. Mistični pisac je onaj koji živi „mistični život" i o njemu piše, to su osobe koje su živjele određena iskustva te su ta iskustva svojom teološkom učenošću obrađivali. Mistični pisci redovito koriste razne izričajne oblike: simbol, antitezu, paradoks, hiperbolu, itd. Govor pomoću simbola je trajna potreba svih mističnih pravaca. Riječ ne može izreći neizrecivo, ali neizrecivo se može, barem donekle izreći i razumjeti putem „znaka". Razumljivo je da niti simbol ne može izreći sve ono što mistično iskustvo jest. Kada govorimo o „oblicima" mislimo na „literarnu vrstu" nekog spisa koji ima mistično obilježje. Tako se mistik već prema svojim sklonostima i sposobnostima izriče na svoj način. Uporaba jednog ili drugog oblika sa strane mistika, ovisi o njegovoj sposobnosti, ali i o nakanama i ciljevima koje želi postići. Poezija i mistika gaje duboke srodnosti. Poezija nije jednoznačna i ne želi to ni biti; upravo svojom višeslojnošću i dubokoumnošću razvija svoj izričaj. Poetski mistični tekstovi nisu ni katekizamske izreke ni empirijski opisi. U uporabi simbola kod Ivana od Križa nalazimo dvije temeljne zone: prva je poezija u kojoj se simbol konkretizira kao pravi plod umjetničkog stvaralaštva i mističnog iskustva; druga zona su njegovi komentari u kojima se simbolizam nastavlja i otapa.[19] Sveto pismo uvijek opisuje odnos Boga i naroda, tj. čovjeka simboličkom govorom i gotovo je uvijek taj odnos „zaručnički", ono je izvorni simbol. Zaručništvo govori da je na početku bio susret i da je susret bio sve. Susret je bio u samom Bogu između Logosa, Oca i Duha. Bio je susret između Krista i roda ljudskoga i susret postoji između duše i Boga. Zato mistično iskustvo nije ništa drugo nego susret zaručnika, duše i Boga u ljubavi. Tamo gdje postoji takav odnos postoji ujedno jasnoća i tama: čovjek vidi i ne vidi. Vidi mističnim putem i ne vidi svojim naravnim putem, ali mu je stvarnost i na naravnoj i na naravnoj razini posve jasna.[20] U tom smislu zaručnička mistika se koristi raznim simbolima koji su ujedno i biblijski i mistični. Za nas je svakako

[19] J. MAMIĆ, *Teološko-duhovni pristup mistici danas*, KIZ, Zagreb, 2008., str. 122.
[20] *Isto,* str. 125.

bitan simbol *Tame ili Noći* kojega upotrebljava Ivan od Križa, zato ćemo ga malo pobliže razmotriti.

1.6.4. Simbol Tamne noći

Već smo rekli da je Ivan pjesnička duša i pretežni simbol koji se pojavljuje u njegovim pjesmama i raspravama je *noć*[21]. Noć o kojoj pjeva i sam je proživio. Ivan je volio probdjeti čitavu noć i promatrati igru prirode – a u mjesecima sužanjstva iskusio je najdublju tamu.[22] Tako njegova pjesma aludira na noć u kojoj je uspio pobjeći iz tamnice. U tom je smislu Ivan kasnije iscrpno protumačio svoju pjesmu o tamnoj noći. U svojem tumačenju on crpi iz svega što Biblija i tradicija govore o temi tame. Osobito vrlo dobro poznaje Dionizija i njegov govor o tamnom oblaku. Prema biblijskom shvaćanju u noći se čovjeku mogu otvoriti mogućnosti ulaska u dubine bića koje su obično skrivene: „Dušom svojom žudim tebe noću i duhom svojim u sebi te tražim“ (Iz 26,9). Nadovezujući se na taj zaziv spasa kao oslobođenje od noćne kušnje, apokalipse opisuju uskrsnuće kao buđenje oda sna smrti (Iz 26,19; Dn 12,2), kao povratak k svjetlosti nakon uranjanja u mrklu noć šeola.[23] Prorok Zaharija imao je svojih osam viđenja („noćnih viđenja“: 1,8) u vrijeme najdublje tame (Zah 1,7-6,8). Ivan osim što koristi simbol noći, čak je i svoje djelo naslovio *Tamna noć*. Logika je u tolikoj suprotnosti da ni „tama“ sama za sebe ni „noć“ uzeta bez tame, ne mogu ju izreći: vjera u odnosu na razum, ljubav u odnosu na volju i nada u odnosu na pamćenje, Bog u odnosu na ljudsko biće, kontemplacija u odnosu na razmatranje, preobrazba čovjeka u odnosu na ranije stanje, pasivnost u odnosu na promjenu.[24] U Ivanovu opusu noć simbolizira stanje čišćenja gdje Bog djeluje u duši, u korijenu njezinih moći i po mjeri njezine ljubavne sposobnosti. Sve će biti završeno kad duša, pustivši Bogu da u njoj sažeže sve što se protivilo sjedinjenju, bude vidjela da se pojavljuje svjetlo s onu stranu noći. Tada se može ostvariti jednakost ljubavi između Boga i duše, jer duša ljubi Boga ljubavlju kojom On sam sebe ljubi u njoj, gdje je prisutan ne po biti, nego po milosti i sjedinjenju.[25]

[21] Osim *noći* Ivan od Križa koristi i druge simbole: plamen, izvor, uspon, izlazak, gora itd.
[22] H. GOSEBRINK, *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike*, str. 148.
[23] R. FEUILLET i X. LEON-DUFOUR, Noć, u: *Rječnik Biblijske teologije*, prir. X. Leon-Dufour, KS, Zagreb, 1969., str. 699.
[24] J. MAMIĆ, *Teološko-duhovni pristup mistici danas*, str. 136.
[25] L. GARDET, *Mistika*, KS, Zagreb, 1983., str. 96.

1.7. Cilj duhovnog puta: sjedinjenje s Bogom

U mistici svih velikih religija cilj je mističnog iskustva otkupiteljsko sjedinjenje s Bogom ili s apsolutnim Pratemeljem, Bitkom, a put k tom sjedinjenju sastoji se u etičkom očišćenju, meditaciji i kontemplaciji. Mistika dolazi od riječi „myein“, koja znači zatvoriti oči ili usta, kako bi se moglo što dublje prodrijeti u neki misterij. Taj je misterij, u religijskoj mistici, Pratemelj svega postojećega, Bog. Mistika je dakle uspon prema Bogu.[26] Katekizam Katoličke crkve kada govori o kršćanskoj svetosti u br. 2014. kaže sljedeće: „Duhovni rast teži za sve intimnijim sjedinjenjem s Kristom. To se sjedinjenje zove "mistično" jer po sakramentima, "svetim misterijima", sudjeluje u Krtistovu otajstvu a po njemu u otajstvu Presvetoga Trojstva. Bog nas sve zove u to intimno jedinstvo s njime, iako se samo nekima daju posebne milosti ili izvanredni znakovi toga mističnoga života kako bi se očitovalo da je nezasluženi dar koji je dan svima“.[27]

Stanovite struje kršćanske misli, posebno neki grčki Oci, definirali su iskustvo sjedinjenja s Bogom kao povratak na Adamovo stanje, pod kojim se razumije izvorna čistoća prije pada. Ipak treba naglasiti da dominantne linije kršćanske duhovnosti nikako ne postavljaju uzor mističnog iskustva u Adama prije pada, nego u raspetog i uskrslog Krista. Način sakrivenog i slasnog prebivanja Boga u srcu čovjeka izvodi se unutar i pomoću svjetlosne tame vjere. To, bez sumnje, pretpostavlja da duša živi u stanju milosti s Bogom.[28] U Ivanovoj pjesmi o *Tamnoj noći* duša presretna pjeva što je mogla doći do sjedinjenja s božanskom Ljubavi. Božansko sjedinjenje je cilj kojem Ivan usmjeruje djelatnost duše. Njegova djela ili pokazuju put kojim duša mora proći kako bi došla do božanskog sjedinjenja, ili se zaustavljaju na promatranju cilja. U prvu vrstu spadaju naročito *Uspon* i *Tamna noć*, a u drugu *Duhovni spjev* i *Živi plamen ljubavi*. Ivan ne samo da vodi dušu prema božanskom sjedinjenju, nego nastoji opisati i odrediti narav toga sjedinjenja. Ivan smatra kako je Bog prisutan i da svojom biti stanuje u svakoj duši, pa i u duši najvećeg grešnika. Kada govorimo o sjedinjenju duše s Bogom, tada ne mislimo na njegovo sjedinjenje sa stvorenjima po njegovoj biti, nego na preobrazbu duše u Boga i sjedinjenje s njime koje ne postoji uvijek nego samo onda kada mu duša postane slična po ljubavi. Sjedinjenje je posljedica dvostrukog elementa: Jedan je aktivni, tj. aktivno raspoloženje duše za božansko sjedinjenje po savršenom odcjepljenju od svih stvari iz

[26] A. KUSIĆ, Profil Kršćanske mistike - opći pregled, u: *CUS*, 22 (1987)1, str. 33.
[27] *Katekizam Katoličke crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994., br. 2014.
[28] L. GARDET, *Mistika*, str. 61.

ljubavi prema Gospodinu. Drugi je pasivni, tj. ovisan je o Bogu. Bog je kao sunčana zraka koja sve obasjava. On će preobraziti svaku dušu, koja se dovoljno otvorila njegovu djelovanju, lišavajući se svake želje za stvorovima. Iz ovoga slijedi da je za božansko sjedinjenje nužan uvjet potpuno i savršeno odcjepljenje od svakog zemaljskog osjećaja i želje. Ovdje se ne radi o ulijevanju biti, čovjek se bitno ne pobožanstvenjuje. Ivan govori o jedinstvu prema kojemu teži ljubav, naime duša i Bog su jedno po ljubavnoj preobrazbi. Tolika je sličnost što je ljubav proizvodi preoblikujući zaljubljene da se može reći za jednoga da je drugi i za oboje da su jedno. Razlog tomu jest što u ljubavnom ujedinjenju i preoblikovanju jedno drugome daje sebe u posjed i svaki napušta sebe te se mijenja s drugim, tako svaki živi u drugome te jedan postaje drugi i oboje su jedan sam po ljubavnoj preobrazbi.[29] Ivan smatra da se stanje božanskog sjedinjenja sastoji u preobrazbi ljudske volje u Božju. Naime, u stanju sjedinjenja, dvije volje postaju samo jedna volja, i to Božja, a ona je također i čovjekova.[30] U konačnici s mističnim naučiteljem možemo zaključiti da kad duša strgne sa sebe svaku mrlju stvorenoga i kad bude imala volju posve sjedinjenu s voljom Božjom, jer se prava ljubav sastoji u tom da se lišimo svega što nije Bog – dat će mjesta božanskoj svjetlosti i odmah će biti rasvijetljena i preobražena u Boga. Tada će joj Gospodin priopćiti svoju nadnaravnu bit, tako da će izgledati sam Bog, te će imati sve što sam Bog ima.[31]

1.8. Nužnost čišćenja

Duhovni život treba početi sa čišćenjem duše, jer je samo čistoj duši moguće sjediniti se s Bogom. Da bi se duša uspela do Gore savršenstva, da bi došla do sjedinjenja s Bogom potrebno je proći put čišćenja. Na početku puta duša se mora posvetiti aktivnom načinu čišćenja u molitvi, i u tome ustrajati kao da sve ovisi o njoj. Na tom putu se moramo lišiti svakog stvorenog osjećaja. Ivan od Križa odlučno naglašava potrebu potpunog odcjepljenja za postignuće božanskog sjedinjenja. Sva djela su mu prožeta temom pročišćenja, a osobito *Uspon*, gdje se nauka potpunog odricanja neprekidno vraća u svim oblicima i sa svakog stanovišta. Sv. Ivan od Križa navodi neposredne razloge nužnosti pročišćenja:

Prvi razlog: dvije protivnosti ne mogu stajati u jednom subjektu; pa budući da tama, a to su sklonosti prema stvorovima, i svjetlo, što je Bog, jesu protivni te nemaju

[29] IVAN OD KRIŽA, *Duhovni spjev*, Symposion, Split, 2010., XII., 7 (dalje DS)
[30] Usp. US I., 11, 3.
[31] US I., 5, 7.

među sobom nikakve sličnosti ni podudarnosti. Odatle dolazi da se u duši ne može nastati svjetlo božanskog ujedinjenja ako se prije ne otjeraju iz nje požude.[32]

Drugi razlog: proizlazi iz moralno-psihičkih zakona: Sklonost i privrženost, što ih duša ima prema stvorenju, izjednačuje dušu sa stvorenjem, i koliko je jača sklonost toliko je više izjednačuje i čini sličnom stvorenju, jer ljubav čini da su slični oni koji se ljube. Štoviše ljubav ne izjednačuje samo, nego onoga, koji ljubi, podlaže ljubljenoj stvari. Iz toga Ivan postavlja neposredne zaključke: Koji ljubi stvorenje, spušta se nisko kako je i ono i, na neki način, još niže; jer ljubav ne samo izjednačuje, nego i podređuje zaljubljenog onomu koga ljubi. Zato duša koja ljubi nešto postaje nesposobna za ujedinjenje sa Bogom i da se preobrazi u njega.[33]

Ivan nužnost čišćenja promatra s obzirom na božansko sjedinjenje, smatra da se stanje božanskog ujedinjenja sastoji u tome da se volja posve preobrazi u Božju, tako da u njoj ne bude ničega što bi bilo protivno božanskoj volji, nego da svi njezini pokreti budu u svemu i po svemu volja Božja. Stoga kažemo da, u stanju ujedinjenja, dvije volje postaju samo jedna volja, i to Božja, a ona je također i volja duše. Očito, dakle, da bi se duša združila s Bogom po volji i ljubavi, treba prije svega da se otrese od svake požude u volji.[34] Ivanov zahtjev za vlastitim poništenjem, tj odcjepljenjem od svega usmjeren je prema glavnom cilju: božansko sjedinjenje. Zbog toga sv. Ivan traži od duše intenzivni rad oko svoga očišćenja.

[32] US I., 4, 2.
[33] US I., 4, 3.
[34] US I., 11, 3.

II. AKTIVNI VID TAMNE NOĆI

U ovom poglavlju ćemo govoriti o aktivnoj noći, tj. o tome što bi čovjek trebao činiti kako bi se otvorio Bogu. Svetost se ne postiže odjednom, već se razvija tijekom čitava života. Prema tome prolazi kroz razne stadije i stupnjeve. Već smo spomenuli kako tradicija dijeli duhovni put na tri stupnja ili asketska puta. Prvi stupanj *via purgativa* ili put čišćenja predstavlja početnički stupanj, otkriva naše nastojanje da steknemo i zadržimo Božju milost. Osobe na ovom stupnju nazivaju se početnicima, bez obzira na njihovu životnu dob. Ovaj put počinje s obraćenjem srca, to nam je polazna točka. Obraćenje je prije svega radikalno prepuštanje Bogu i njegovom milosnom vodstvu. Priznajući svoje slabosti i potaknut Božjom milošću čovjek se okreće od grijeha koji je zlo, k Bogu koji je ljubav.[35]

U svojim djelima Ivan često govori o tamnoj noći, kroz koju duša mora proći da bi došla do božanskog sjedinjenja. Noć je zapravo sinonim za put kojim duša mora ići da stigne do sjedinjenja koliko je to moguće u ovom životu. To je prije svega put odreknuća. To stanje Ivan naziva noć jer se u njem ne nalazi užitka ni u kojoj stvari, jer kao što noć nije drugo negoli pomanjkanje svjetla te ona, dosljedno prouzrokuje da nestaje svih predmeta koji se vide samo na svjetlu, tako možemo reći za umrtvljenost požuda da je noć za dušu: kad je duša lišena uživanja i težnja s obzirom na bilo koju stvar, ostaje u tami i lišena je svega.[36] Sv. Ivan je duhovni put opisao kao put tame, jer kada govori o noći osjetila i duha, veli da ih zovemo noćima, jer duša, kako u jednoj tako i u drugoj, hoda kao u noći, u tami. No, sv. Ivan će unijeti svjetlo u ovu tamu.

On razlikuje razne strane i razne oblike ove noći. Najprije je dijeli na noć osjetila i noć duha. Prva se sastoji u odricanju i čišćenju od svih osjetnih požuda s obzirom na sve izvanjske stvari svijeta, na sve sklonosti njezine volje. Pod pojmom osjetila (*sentido*) Ivan podrazumijeva cjelokupnu moć osjećaja, cijelo čovjekovo osjetno područje. Sufunkcioniranje pet vanjskih tjelesnih osjetila, naime moć vida, sluh, osjetilo mirisa, okusa i opipa kojima čovjek dolazi u dodir sa vanjskim svijetom. No riječ *sentido* Ivan upotrebljava i za unutarnja osjetila, to su moć predočavanja i mašta. Prijelaz iz površinskog života koji je na razini osjetila na razinu duha događa se kroz noć osjetila. Tamna noć osjetnog područja može trajati nekoliko trenutaka, a može i mjesecima

[35] W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 194.
[36] US I., 3, 1.

prolaziti kroz dušu, duh i tijelo. A učinak ne izostaje: bistri i čisti „sentido“, sve više i više oslobađa čovjeka od još neurednih požuda za ovim predzadnjim, pomaže mu da dosadašnju ljestvicu vrednota poreda prema onome bitnome te da još jednom pretrese vjerske i životne postavke.[37] Ova noć je karakteristična za početnike, kada ih Bog počinje stavljati u stanje motrenja. Obrađena je u prvoj knjizi *Uspona*.

Druga noć se sastoji u lišenju duha od svih stvari, ne samo osjetnih nego i duhovnih, oslanjajući se samo na čistu vjeru i po vjeri ulazeći k Bogu.[38] Ovoj noći prethodi usrećujuće iskustvo Božje blizine. U noći osjetila čovjeku izmiču stvari, vrijednosti i ljudi, a sada u noći duha, koju Ivan naziva i noć vjere[39], izmiče Bog. To „neiskustvo Boga“ nije znak Božje odsutnosti, nego znak rastućega posviješćivanja da Božje svjetlo prodire u dušu. Ono što se tada u takvoj tami interpretira kao napuštenost ili čak kao zakazivanje u molitvi i duhovnom životu zapravo je intenzivna faza rasta, proces čišćenja i dozrijevanja.[40] Ona je karakteristična za one koji počinju ulaziti u stanje kontemplacije, tj. kod naprednijih. Ova noć je obrađena u drugoj i trećoj knjizi *Uspona*.

Zatim dijeli noć na aktivnu i pasivnu. Aktivna strana noći sastoji se u tome da duša može raditi i da zaista radi sa svoje strane. S druge strane u pasivnoj noći duša ne radi od svoje strane ništa, nego Bog radi u njoj a ona ostaje pasivna.[41] Aktivna noć obuhvaća čitav *Uspon*, a pasivna je sadržana u *Tamnoj noći*.

Sv. Ivan nam donosi i treću podjelu noći, gdje navodi razloge koji su noć uzrokovali. Prvi razlog: s obzirom na ono odakle duša polazi, jer treba poći lišavajući se požude svih stvari svijeta što ih posjeduje, odričući ih se; a ovo odricanje i lišavanje je kao noć za sve osjete čovjeka. Drugi razlog je s obzirom na sredstvo ili put kojim duša treba ići k ovom ujedinjenju, a to je vjera, koja je također tamna za razum kao noć. Treće, s obzirom na cilj prema kojemu ide, a to je Bog, koji je ni više ni manje nego tamna noć za dušu u ovome životu. Ove tri noći su jednako potrebne za sjedinjenje s Bogom. Ove tri noći imaju proći dušom, ili – bolje reći – duša ima proći njima da dođe do blaženog ujedinjenja s Bogom.[42] Na koncu još jasnije zaključuje da kad prođe ova treća noć, to jest kad završi podavanje Boga u duhu, što se redovito odvija u velikom mraku duše, odmah

[37] R. KORNER, *Tamna noć. Mistična vjerska iskustva prema Ivanu od Križa*, Teovizija, Zagreb, 2013., str. 50.
[38] US II., 1, 1.
[39] Usp. US II., 2, 5.
[40] R. KORNER, *Tamna noć*, str. 51.
[41] US I., 13, 1.
[42] US I., 2, 1.

slijedi ujedinjenje sa zaručnicom, to jest s Mudrošću Božjom.[43] Prva dva uzroka je obradio u *Usponu*, a treći u *Tamnoj noći*, u kojoj se Bog pasivno priopćava duši.

2.1. Ulazak u aktivnu noć osjeta

U 13. poglavlju prve knjige *Uspona* Ivan daje nekoliko uputa početnicima kako mogu ući u noć osjetila. U noć se redovito ulazi na dva načina: aktivni i pasivni, i u ovom dijelu raspravlja o aktivnom stupanju u noć koji se sastoji od čovjekove inicijative i rada na sebi. Duša najprije treba očistiti niži i osjetni dio da bi ga tako podredila višem i duhovnom dijelu. Ovaj rad na sebi je nužan, jer ako ne umrtvimo osjetila, ona će prevladati u duši i duh se ne će moći kretati nebeskim sferama. Prema tome da bi došli do sjedinjenja s Bogom Ivan predlaže obnovu kroz čišćenje vanjskih i nutarnjih osjetila i potpuno umrtvljenje želje. Iz toga razloga duša mora ući u noć osjetila. Predlaže nekoliko uputa o svladavanju požude tako da onaj tko se bude htio po njima vježbati, neće trebati drugih, jer će one obuhvatit sve njih. Možemo ih sažeti u četiri točke.

2.1.1. Nasljedovanje Krista

Sv. Ivan traži da želja za nasljedovanjem Isusa Krista bude stalna i prisutna u svemu što duša čini. U tom smislu on veli: „Prije svega neka goji stalnu želju da slijedi Krista u svemu, prilagođujući se njegovu životu o kojem treba razmišljati da se može nasljedovati ga, i neka se ponaša u svemu kako se je on ponašao“.[44] On početnicima ne predlaže duge sate molitvene tišine niti nadobudnog kontemplativca potiče na dugogodišnje povlačenje u samoću. Važnije je nasljedovanje Krista u svakodnevnom životu. Ono što se zove dnevnim prikazanjem ili jednostavno „svakodnevnom nakanom“ nije dovoljno. Tek „zbiljska“ ljubav, obnavljana od časa do časa čini odricanje mogućim i daje mu pravu vrijednost.[45] Sv. Terezija Avilska to još snažnije naglašava da su nasljedovanje Krista i ljubav prema bližnjem važniji od uzvišenih iskustava doživljenih za vrijeme molitve. Svojoj će sestri reći da se ne brine za mistične visine duha nego da pomete hodnik, očisti prozore i opere suđe.[46]

[43] US I., 2, 4.
[44] US I., 13, 3.
[45] A. ALBANI, M. ASTRUA, *Duhovna nauka Ivana od Križa*, KIZ, Zagreb, 2006., str. 42.
[46] W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 201

2.1.2. Čišćenje osjetila

Da bi čovjek uspješno nasljedovao Krista mora se odricati bilo kojeg užitka koji ne bi bio na slavu i čast Božju i to iz ljubavi prema Kristu koji je u svom životu samo tražio kako vršiti Očevu volju. Ovdje nam donosi dva praktična primjera: a) Ako joj se pruži prigoda da nešto ugodno sluša, gleda ili posjeduje što nije važno za službu i slavu Božju, neka se odreče te ugodnosti i neka ne sluša i neka se ustegne da ih ne gleda. b) ako zbog potrebe ili prikladnosti ne bude mogla gledati i ne slušati, itd., neka nastoji, i to će biti dovoljno, da ne upija nasladu tih utisaka, nego neka je čim prije potisne i isprazni osjete. Sljedeći ove upute duša će u kratko vrijeme postići veliki napredak.[47]

2.1.3. Čišćenje strasti

U trećem koraku duša će morati nastaviti s čišćenjem strasti pozitivno usmjerujući svoju volju prema onom što se najmanje dopada naravi. Za mrtvljenje i umirenje četiriju naravnih strasti, koje su radost, nada, strah i bol, a iz njihovog sklada i smirenja dolaze i druga dobra. Stoga duša treba željeti:

„ne što je lakše, nego što je teže;
ne što ugađa okusu, nego što mu ne ugađa;
ne što ima više ugodnosti, nego što je ima manje;
ne odmor, nego trud;
ne utjehu, nego bezutješnost;
ne što je više, nego što je manje;
ne dragocjenije i skuplje, nego što je manje cijenjeno i priprostije;
ne nešto, nego ništa“.[48]

2.1.4. Čišćenje od sebeljublja

Na kraju zahtjeva uništenje „sebeljublja“, tj. onog suptilnog zadovoljstva sa samim sobom koje prodire u sve pore duše i koje, ako nije uklonjeno, čini nemogućim sjedinjenje s Bogom.[49] Stoga zahtjeva da duša sam sebe ponizi i nastoji da ga drugi preziru. Drugo, neće propustiti priliku da govori o sebi s omalovažavanjem i nastojat će

[47] US I., 13, 4.
[48] US I., 13, 6.
[49] A. ALBANI, M. ASTRUA, *Duhovna nauka Ivana od Križa*, str. 44.

da i drugi, kad govore o njemu, čine jednako. Treće nastojat će nisko misliti o sebi sa željom da drugi ništa do njega ne drže.[50]

Na koncu možemo zaključiti da tko živi i djeluje prema ovim pravilima njegov će niži, tj. osjetni dio vrlo brzo dobrim dijelom biti podložan duhu. Osjetila i strasti će biti poslušniji, duša će ući u mir koji do tada nije poznavala, i većom lakoćom će se moći posvetiti duhovnom životu. Molitva će biti duhovnija i manje ovisna o osjetilima. Početnik je tako došao na prag kontemplacije naprednijih. Sv. Ivan ne oklijeva ustvrditi kako mrtvljenje osjetila nije uspješno ni potpuno bez mrtvljenja duha.

2.2. Siromaštvo duha

Čišćenje o kojem govorimo odvija se kroz askezu[51] koju možemo označiti kao metodički i sustavni napor pri postizanju savršenstva. Svrha askeze je da nas vodi prema svetosti, te čisti od neurednih sklonosti. Askeza je prije svega sredstvo, potpomognuto milošću, kojim se postiže jedan viši cilj, a pri tome se čovjek odriče svega onoga što mu priječi postići cilj. U ovom poglavlju *Uspona* Ivan u stilu antitetičke paradoksalnosti, govori o famoznom binomu „Todo y Nada“ – „Sve“ i „Ništa“.

Da dođeš do uživanja svega,
Ne naslađuj se u onom što je ništa;
Da dođeš do posjedovanja svega,
Ne traži da posjeduješ nešto ni u čemu;
Da budeš sve,
Ne traži da budeš nešto ni u čemu;
Da dođeš do znanja svega,
Ne traži da znaš nešto ni u čemu;
Da dođeš do onoga što ne uživaš,
Idi putem gdje ne uživaš;
Da dođeš do nepoznatoga,
Idi putem gdje ne poznaješ;

[50] US I., 13, 9.
[51] Riječ „askeza“ potječe od grčke riječi „askeo“, a znači raditi svojski, vježbati se, naprezati se u nekoj gimnastičkoj vještini ili u postizanju neke kreposti. Već grčki filozofi riječi „askeza“ pridaju značenje duhovne vježbe koja je potrebna čovjeku da bi postao gospodar svojih misli i nagona, da bi mogao činiti dobro i kontrolirati svoje strasti. (M. SZENTMARTONI, *Psihologija duhovnog života*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1990., str. 49.)

Da dođeš do onoga što ne posjeduješ,

Idi putem gdje ne posjeduješ;

Da dođeš do onoga što nisi,

Idi putem gdje nisi.[52]

No postoji opasnost da se čitajući ovo poglavlje pogrešno shvati Ivanov nauk, kao pretjerano tvrd i zahtjevan. Stoga svi proučavatelji Ivana od Križa smatraju da ovaj odlomak treba ispravno čitati u teologalnom, a ne asketskom ključu. Ivanov *Ništa* se odnosi na čovjekovu neurednu afektivnu navezanost na stvari i bića koja ga zaustavlja na putu prema sjedinjenju s Bogom. Prema Ivanovu shvaćanju *nešto posjedovati* ne odnosi se samo na materijalna dobra, nego i na duhovna dobra, u čemu čovjek traži svoju sigurnost. Odvajanje volje od svake želje za posjedovanjem postaje unutrašnja stvarnost. Takvo siromaštvo je više duhovno nego tvarno stanje. Stoga duša mora pronaći i iskorijeniti sva nagnuća koja hrane sebičnost, makar se ta djelovanja doimala neutralnima i bezazlenima pa čak i korisnima u očima svijeta. Teologalne krjeposti su jedini put koji nas vodi do sjedinjenja, do Boga, što Ivan označava kao *Sve*. Duša se, vježbajući se u bogoslovnim krepostima, ispražnjava od svake afektivne navezanosti na stvorenja, te je Bog sve više ispunja sve dok se nakon potpunog ispražnjena od svojega ja ne nađe potpuno ispunjena Bogom i preobražena u njega. Ukoliko čovjek želi doći do cilja, do Svega – a to je puno zajedništvo s Bogom – ne može se afektivno navezati na sredstvo, pa ni na samo Božje darove. Valja zahvaliti na daru, ali ga istodobno relativizirati svojim konačnim usmjeravanjem na Darivatelja.[53] Odričući se svakog hvatanja za nešto, odričemo se i zabrinutosti. Jer zabrinutost je suptilni oblik navezanosti. Hvatamo se naših briga radi sigurnosti. Hvatamo se kako ne bismo upali u prazninu. Ali i evanđelje i mistici nas uče da se ne brinemo kada upadnemo u prazninu jer je to jedini put koji vodi u slobodu.[54] U krajnjem siromaštvu i ogoljenosti duša ostaje bez ikakvih predodžbi i pojmova, bez osjetilne i duhovne utjehe. Dakle, da bi došli do posjedovanja svega duša se mora, koliko je do nje, odcijepiti voljom ne samo od vremenitih nego i od svih duhovnih stvari, a ostalo će Bog će učiniti. Ivan Boga uspoređuje sa Boga sa suncem i veli: „Pa kao što sunce izlazi u rano jutro da svojom zrakom uđe u tvoju kuću, samo ako ti otvoriš svoj prozor, tako će i Bog koji, kao čuvar Izraelov, ne spava ući u slobodnu dušu

[52] US I., 13, 10.
[53] F. PODGORELEC, Uloga molitve i askeze za osobni i zajedničarski život Reda bosonogih karmelićana, u: *Diacovensia*, 23 (2015.)4, str. 525.
[54] Usp. W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 203.

te će je ispuniti božanskim dobrima.[55] Konačno, put koji nas vodi do Svega jest teologalni, napose krepost ljubavi, koja jedina ima moć sjediniti na s Bogom.

2.3. Aktivna noć duha

Sv. Ivan od Križa želi potpunu obnovu čovjeka, on želi sjedinjenje, preobrazbu čitava čovjeka. Čovjekov zemaljski život trebao bi potpuno biti obuzet nebeskim životom. Ljudsko djelovanje mora postati božansko djelovanje. Naime, istočnim grijehom narušena je harmonija između Stvoritelja i stvorenja, Boga i čovjeka. Ivan sada želi obnoviti prvotno stanje i zajedništvo između Boga i čovjeka. Budući da je istočnim grijehom ranjen čovjekov osjetni dio, sv. Ivan smatra kako taj osjetilni dio treba podložiti duhu, te raspravlja kako sam duh savršeno podložiti božanskoj milosti. Stoga Ivan smatra da se duša mora lišiti svih stvorova i svojih čina i sposobnosti, svojeg shvaćanja, uživanja i osjećanja, zato da, napustivši sve što nije slično Bogu i što mu se protivi, poprimi božansku sličnost.[56] Međutim, to se nikako ne može postići bez potpunog očišćenja, ne samo nižeg, kako smo rekli osjetnog dijela čovjeka nego i višeg, duhovnog. Stoga je logični slijed da Ivan, nakon čišćenja osjetila prelazi na čišćenje duha. Noć raste i napreduje, ulazimo u potpunu tamu. Iz vanjskog mraka i očišćenja prelazimo u nutarnju, težu tamu. Iz noći osjetila prelazimo u noć duha. Duša koja proživljava ovu noć već je vidno napredovala u duhovnom usponu. Od jednostavnog početnika prešla je među naprednije. Ivan primjećuje da je noć duha svojstvena onima „koji su počeli ulaziti u stanje motrenja“[57], tj. naprednima. Ova noć se sastoji u lišenju duha od svih stvari, ne samo osjetnih nego i duhovnih, oslanjajući se samo na čistu vjeru i po vjeri uzlazeći k Bogu.[58]

2.4. Čišćenje duhovnih moći u aktivnoj noći

Sada, dakle treba očistiti duh. S obzirom da se djelatnost duha odvija putem duhovnih moći, uma, pamćenja i volje i njihovih čina, sv. Ivan usmjeriti će sva nastojanja i napore duše u smjeru praktičnog čišćenja ovih moći. Tri bogoslovne kreposti imaju zadaću očistiti ih, vjera um, nada pamćenje i ljubav volju. Tako nam Ivan obrazlaže da tri bogoslovne kreposti stvaraju prazninu u moćima: vjera prazninu u razumu, postavljajući

[55] IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi*, Symposion, Split, 2010., III, 46. (dalje ŽP)
[56] US II., 5, 4.
[57] US II., 6, 8.
[58] US II., 1, 1.

razumijevanje u tamu, jer nam govori o stvarima koje ne možemo shvatiti naravnim razumskim svjetlom. Nada uzrokuje u pamćenju prazninu obzirom na sadržaj, jer se nada uvijek odnosi na ono čega još ne posjedujemo. Ljubav ispražnjuje volju lišavajući je svake privrženosti i uživanja u svemu što nije Bog, jer nas obvezuje ljubiti Boga iznad svega: a to se može ostvariti samo odvraćajući osjećajnu privrženost od svih stvari i obraćajući je prema Bogu. Kako bi došli do cilja sv. Ivan zahtjeva ogoljenje duhovnih moći jer se preobrazba ostvaruje u razumu po vjeri, u pamćenju po nadi, a u volji po ljubavi. Vjera nam govori o stvarima koje ne možemo shvatiti razumom i premda razumu daje sigurnost, ne rasvjetljuje ga nego ga, radije, postavlja u tamu. Nada se uvijek odnosi na ono čega još ne posjedujemo, stoga i ona stvara prazninu, jer je ona iščekivanje onoga što još ne nemamo. Ljubav naime ispražnjuje volju lišavajući je svake privrženosti i uživanja u svemu što nije Bog. To se može ostvariti samo odvraćajući osjećajnu privrženost od svih stvari i obraćajući je prema Bogu. Onaj koji će vođen vjerom, ufanjem i ljubavlju u svim svojim mislima, riječima i djelima, ma bila ona i vrlo neznatna, tražiti radost od Boga i Božju slavu, osjećat će da u tami duhovne noći malo po malo nestaje varave ljubavi koju je imao za stvorenja i za sebe samoga.[59]

2.5. Čišćenje pamćenja putem vjere

Sada ulazimo u drugi dio tamne noći, u noć vjere koja je tamnija od prvoga dijela jer se noć osjetila odnosi na niži dio čovjeka, tj. na njegova osjetila. S druge strane noć vjere se odnosi na viši dio čovjeka, tj. na njegov razumski dio. Vjera je bliže sredstvo kojom se dolazi do sjedinjenja s Bogom, Ivan ju naziva tajnim ljestvama kojima se ulazi i prodire u Božje dubine a njezini su stupnjevi skriveni osjetilima i razumu. Da bi spoznala Boga i božanske stvari, duša mora nastojati da stavi na stranu sve što je naučila o njemu pomoću razuma i koncentrirati se jedino na ono što nam vjera govori o njemu.[60] Čovjek vjeruje u one istine koje je sam Bog objavio ali one nadilaze svako ljudsko shvaćanje. To prejako svjetlo vjere je za čovjeka tamni mrak. Naime svjetlost vjere, zbog svoje snage, potiskuje vidnu sposobnost našega razuma, koja se odnosi samo na naravno znanje, iako razum ima sposobnost i za nadnaravne stvari, ako je Bog želi uzdići do nadnaravne spoznaje. Naš razum spoznaje stvari samo naravnim putem, tj. putem osjetila, a za to mu je potrebna mašta. Na isti nam način i vjera predlaže vjerovati stvari koje nismo nikad

[59] A. ALBANI, M. ASTRUA, *Duhovna nauka Ivana od Križa*, str. 59.
[60] *Isto*, str. 54.

vidjeli. Od vjere ne primamo svjetlo naravne spoznaje, jer ono što nam govori nije primjerno nijednom našem osjetilu.[61] Dakle vjera je tamna noć za dušu. Ali upravo time vjera duši donosi svjetlo: savršeno izvjesno znanje koje nadilazi svaku drugu spoznaju i znanost, tako da se samo u savršenoj kontemplaciji može stići do ispravne predodžbe vjere.[62]

Čovjek mora ostati u tami ne samo s obzirom na dio koji se odnosi na stvorenja i na vremenite stvari, odnosno na noć osjetila, nego treba ući u tamu i s obzirom na dio koji se odnosi na Boga i na duhovne stvari, odnosno na razumski i viši dio. Uvjet nadnaravne preobrazbe je odreknuće od svega što pogoduje i osjetnoj i razumskoj naravi, jer nadnaravno nadilazi granice naravi. Dakle, preobrazba i sjedinjenje nisu stvari koje spadaju pod osjetila, stoga se duša mora potpuno isprazniti od svega što bi moglo biti u njoj po osjetnoj privlačnosti volje, ukoliko je to ovisno o njoj.[63] Ta praznina treba biti potpuna tako da, koliko god bi duša primila mnoge nadnaravne milosti i darove, ne smije im biti privržena osjećajem, i mora ostati u tami kao kakav slijepac.[64] Da bi došli do sjedinjenja s Bogom čovjek se ne smije oslanjati na užitak, osjećaj ili predodžbe nego mora vjerovati neizmjernoj Božjoj Biti, koja ne spada pod bilo kakav osjećaj ili misao. Sve što se o Bogu može shvatiti i iskusiti neizmjerno je daleko od onoga što je Bog u svojoj biti i neizmjerno je daleko od toga da ga čisto i potpuno posjedujemo. Stoga sv. Ivan zaključuje da: „otrgnuvši se od svega onoga što može na naravni i duhovni način znati i shvatiti, duša treba da gori od čežnje da dođe do onoga što u ovom životu ne može znati i što ne može ući u njeno srce; te, zapostavljajući sve vremenite i duhovne stvari što ih uživa i osjeća, i što se mogu uživati i osjećati u ovome životu, treba da živom čežnjom čezne da stigne k onome što nadilazi svaki užitak i svaki osjećaj. I zato da zatim ostane slobodna i lišena za tu svrhu, neka se na nikakav način ne hvata ni uza što, što bi mogla u sebe primiti putem osjeta ili duha, smatrajući to mnogo nižima od onoga za čim teži.“[65] Mora se vinuti iznad svega duhovnog što može upoznati i razumjeti naravnim načinom i iznad svega duhovnog što u ovom životu može kušati i osjetiti osjetilima.[66] Problem nastaje kada ono što se doživljava pa bilo to i duhovno, pretjerano cijeni, a zapravo se tako šteti i gubi od vrhovnog dobra i tako usporava proces preobrazbe. Međutim, ukoliko

[61] US II., 3, 3.
[62] E. STEIN, *Znanost Križa*, str. 40
[63] US II., 4, 2.
[64] US II., 4, 2.
[65] US II., 4, 6.
[66] E. STEIN, *Znanost Križa*, str. 40

se takvi doživljaji manje cijeni, s obzirom na vrhovno dobro, sve stvari koje može imati, bez obzira koliko one velike bile, toliko se više cijeni vrhovno dobro i dosljedno tome, proces preobrazbe i sjedinjenja se ubrzava. U tom procesu duša koja sama bude uranjala u tamu kako bi bila ostala vlastitog naravnog svjetla, vidjet će nadnaravnim načinom, no s druge strane ako se duša oslanja na vlastito svjetlo oslijepiti će i zaustaviti se na putu preobrazbe. O tome Ivan jasno piše: „duša koja želi stići do visokog stanja ujedinjenja s Bogom, nailazi na veliku zapreku kad osjećajno prione uz kakvo poimanje, osjećanje, maštanje, kad prione uza svoje mišljenje ili volju, ili uz bilo koju vlastitu stvar te se nezna otrgnuti od svega toga i potpuno se svega lišiti.“[67]

Cilj našeg puta je kako smo već rekli sjedinjenje s Bogom, a put kojim treba ići je raspeti Krist, naše jedinstvo s njim je u tome da budemo raspeti. S obzirom na obnovu razuma putem vjere najprije moramo ustvrditi da ni jedna stvorena ili zamišljena stvar ne mogu ljudskom razumu poslužiti kao neposredno sredstvo za sjedinjenje s Bogom. To obrazlažemo činjenicom da sva sredstva moraju biti primjerena svome cilju. Prema tome da bi razum došao do sjedinjenja s Bogom, koliko je to u ovom životu moguće, treba izabrati sredstvo koje ga s Bogom spaja i koje je Bogu neposredno slično. Ipak, kod toga treba upozoriti da niti jedno više ili niže stvorenje se ne može neposredno sjediniti s Bogom.[68] Iako je istina da sva stvorenja imaju određenu sličnost s Bogom, ipak jer razlika između Božje biti i biti stvorenja neizmjerna, stoga je nemoguće da se razum preko stvorenja sjedini sa Bogom. Potom Ivan razmatra sve vrste spoznaja koje razum može dobiti iz unutarnjih ili vanjskih osjetila, i koje štete mogu prouzrokovati razumu. Štoviše ove spoznaje smetaju duši, jer nanose mnoge štete i prevare, ako se ona na njih oslanja. Ovu tvrdnju Ivan ne primjenjuje samo na naravne spoznaje, nego i na nadnaravne, primjerice vizije, objave. Budući da takva lišena osjetilnog zadovoljstva kod osobe može izazvati protestne reakcije nesvjesnog u nama Ivan od Križa smatra da „đavao od svoje strane znade vrlo dobro ubaciti u dušu neko tajno samozadovoljstvo, često vrlo očito, pa zato često postavlja štošta u osjete, pokazujući očima kakav svet i prelijep sjaj, šapćući u uho veoma zavodljive riječi, nudeći njuhu vrlo ugodne mirise, slatkoće nepcu i naslade opipu; zato da, hraneći ih ovim sredstvima, navede osjete na zlo“.[69] Naime, razum u tamnici tijela nema sposobnosti ni snage primiti jasnu spoznaju Boga, jer ona nije vlastita sadašnjem stanju, stoga bi čovjek morao umrijeti ili je ne smije primiti. Za sve ovo on

[67] US II., 4, 4.
[68] Usp. US II., 8, 3.
[69] US II., 11, 5.

nam daje jasan i točan putokaz koji je primjeran njegovim općim načelima. Taj putokaz možemo ovako izraziti: potpuno odricanje. O takvim izvanrednim pojavama kao što su slike, sjaj, riječi ili mirisi, ne treba voditi nikakva računa niti se treba na njima zadržavati, ne treba uz njih prianjati, jer one ne mogu poslužiti kao bliže sredstvo za sjedinjenje s Bogom, jednostavno ih treba pustiti da prođu ostajući u miru. U konačnici one su pogibeljne za poniznost, jer izgledaju izvanredno, a zapravo otvaraju vrata đavlu, koji se pretvara u anđela svjetla, izvor su pogibli i prevare, hrane duh onim što mu je osobito. Pa i kada takve pojave dolaze od Boga, možemo se prevariti u njihovu razumijevanju i tumačenju.

Možemo zaključiti da ni jedno stvorenje, a isto tako ni spoznaja, makar ona dolazila i nadnaravnim putem, ne može služiti kao neposredno sredstvo za sjedinjenje s Bogom. Zato razum da bi bio sposoban za sjedinjenje s Bogom, mora ostati čist i ispražnjen od svega što spada na osjete i mora biti slobodan od svega što on sam može jasno shvatiti, te mora ostati u unutarnjem miru i spokojstvu, stoga je samo vjera bliže i primjerno sredstvo za sjedinjenje duše s Bogom. Tada je tolika sličnost između nje i Boga, da tu nema druge razlike osim razlike između Boga koga gledamo i Boga u koga vjerujemo. Jer, kako je Bog neizmjeran, tako nam ga vjera predlaže kao neizmjernog; kako je trojstven i jedan, tako, nam ga pokazuje trojedinog; kako je Bog tama za naš razum, tako nam ga i vjera postavlja u tamu.[70] Ovaj rast vjere događa se osobito za molitve razmatranja i motrenja, koja od sada treba postati činom vrlo čiste vjere i ljubavi.[71]

2.6. Čišćenje pamćenja putem nade

Obnova, odnosno čišćenja razuma ne bi koristilo kada ne bi paralelno išla sa obnovom pamćenja. Ono je sjecište u kojem i dalje ne žive samo oni oblici i spoznaje koje su prošle umom, nego i razni utisci osjetila. Treba spomenuti da Ivan od Križa združuje pamćenje uma s pamćenjem osjetila. To je dakle svijet stvari, stvorova, koji ne mogu poslužiti kao neposredno sredstvo za sjedinjenje, jer između njih i Boga postoji beskonačna udaljenost. Govoreći o pamćenju i onom što drugi autori nazivaju oblakom zaborava Ivan od Križa to ovako objašnjava: „Od svih se ovih spoznaja i oblika pamćenje mora osloboditi i isprazniti, nastojeći da izgubi zamišljeni utisak, tako da mu ne ostane

[70] US II., 9, 1.
[71] A. ALBANI, M. ASTRUA, *Duhovna nauka Ivana od Križa*, str. 55.

utisnut nikakav trag niti spomen na kakvu stvar; nego da ostane prazno i izbrisano, tako rekuć zaboravno na sve kao da se za nj nije ništa dogodilo.[72] Ovdje govori o naravnim spoznajama, ali to isto ističe i o nadnaravnima. Nameće se, dakle, potreba potpune i savršene praznine i u pamćenju.

Sv. Ivan navodi da u tom procesu preobrazbe čovjek može izgledati čudno i biti duhom odsutan: „U početku, kad sjedinjenje nastaje, oblici se i spoznaje pomalo brišu iz pamćenja, pa osoba čini mnoge greške u vanjskom ponašanju: ne sjeti se jesti ni piti, da li je vidjela ili učinila koju stvar, da li su joj rekli ili nisu koju drugu; a sve to zbog toga što je pamćenje sabrano u Bogu.“[73] Međutim, to je samo prolazna faza. Ovdje se zapravo radi o odumiranju starog načina mišljenja i rađanja novog. Kada proces dođe do kraja čovjek se sjeća čega se treba sjećati i zaboravlja što treba zaboraviti.[74]

Cijela ova zadaća pripada nadi, stoga Ivan poziva dušu da na bijelu haljinu vjere postavi drugu odjeću, zelene boje, koja označuje krepost nade, a ona će dušu osloboditi od drugih neprijatelja, tj. od svijeta.[75] Pamćenje se mora lišiti svih nadnaravnih oblika i sjećanja, da bi se sjedinila s Bogom u nadi. Jer svako se posjedovanje protivi nadi, koja se sastoji od kako kaže sveti Pavao, zbiljnosti kojih ne vidimo (Heb 11,1). Prema tome, koliko se pamćenje više liši utisaka, toliko više ima nade, a koliko više ima nade, toliko više ima udjela u sjedinjenju s Bogom. To su osnovna načela koja idu paralelno s načelima vjere. Kada bi duša bila savršeno lišena svakoga posjedovanja, ostala bi u savršenom posjedovanju Boga u božanskom sjedinjenju. Ipak, ako duša ne želi lišiti svoje pamćenje okusa i slatkoće koje doživljava u sjećanju, pa zbog toga ne stiže do vrhovnog dobra. I ovdje se ništavilo stvorova susreće sa Svime, a to je Bog, jer odvajanje od svakog posjedovanja dovodi do posjedovanja Svega. Ivan praktično zaključuje: „A da bi živjela u potpunosti i čistoj nadi u Boga, neka se duša svaki put, kad ima određene spoznaje i forme ili slike, odmah vrati k Bogu s ljubavnim osjećajem, ne zaustavljajući se na njima, oslobođena od svega što može biti predmet sjećanja, i neka na te stvari ne misli niti se osvrće negoli je potrebno da obavi i shvati svoje dužnosti, ako je to njihov predmet, pa koliko ne bude imala osjećaj privrženosti ni vlasništva, neće joj to škoditi.“[76] Strpljivom

[72] US III., 2, 4.
[73] US III., 2. 8.
[74] W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 205.
[75] IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Symposion, Split, 2004., II., 21, 6. (dalje TN)
[76] US III., 15, 1.

ustrajnošću, duša će brzo uspjeti isprazniti pamćenje, i učiniti ga sposobnim za božansko sjedinjenje.

2.7. Čišćenje volje putem ljubavi

Bilo bi uzaludno pročistiti razum kako bi se učvrstio u kreposti vjere i pamćenje u kreposti nade ako se ne bi očistila i volja s obzirom na ljubav, po kojoj djela izvršena u vjeri postaju živa i dobivaju veliku vrijednost.[77] Snaga duše leži u njezinim moćima u strastima i čežnjama, a svim tim stvarima upravlja volja. Prema tome kada volja sve ove snage, strasti i čežnje upravi prema Bogu, a udalji ih od onoga što nije Bog, tada ga ona ljubi svim silama. Da bi duša mogla doći do toga cilja, volja se mora očistiti od svih svojih neurednih sklonosti iz kojih se rađaju neuredne požude, osjećaji i djela. Četiri takve sklonosti ili strasti su: radost, nada, žalost i strah. Ove četiri strasti će prevladati u duši ako je volja ovisna o stvorovima i ako ne stoji u Bogu, jer u tom slučaju ona lako uživa u stvarima kojima se ne bi trebali radovati, nada se onome što nije korisno, žalosti se onomu čemu bi se možda morala veseliti i boji se iako nema razloga za strah. Sv. Ivan čišćenju volje pridaje puno veću važnost nego drugim dvjema moćima. Čitav posao potreban da se dođe do sjedinjenja s Bogom sastoji se u tom da se volja očisti od svojih sklonosti i požuda, zato da ona od proste i nesavršene postane božanska, istovjetna s voljom Božjom.[78] Potrebno je dakle potpuno i u svemu očistiti volju. Da bi to postigla, duša mora svu svoju snagu čuvati jedino za Gospodina i njega ljubiti svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom (Pnz 6,5). To se postiže putem treće bogoslovne kreposti. Ivan to opet vrlo slikovito dočarava: „Da bi se savršeno preobukla, duša navlači povrh bijele i zelene haljine sjajnu crvenu togu, koja označuje treću krepost, to jest ljubav. […] Odijelo ljubavi, koje kod Ljubljenoga pobuđuje veću ljubav, ne samo skriva i štiti dušu od trećeg neprijatelja, a to je tijelo, nego također jača ostale kreposti dajući im snagu i izdržljivost za zaštitu duše, ljupkost i ljepotu da se njima može svidjeti Ljubljenome: jer bez ljubavi nije nijedna krepost Bogu ugodna“.[79] Štoviše i sama vjera i sva druga djela ne vrijede ništa bez ljubavi.

Ljubav će pokreće dušu da potpuno umrtvi svoje strasti. Iz spomenutih strasti, ako nisu uređene, nastaju u duši sve mane i nesavršenosti, a kada su uređene i skladne,

[77] US III., 16, 1.
[78] US III., 16, 3.
[79] TN II., 21, 10.

proizlaze sve kreposti. Ove četiri strasti usmjeruju i čuvaju snagu i sposobnost duše za Boga samo kada su mu razborito podređene. Tada duša uživa samo u onome što je isključivo na čast i slavu Božju, pouzdaje se samo u njega, žalosti se samo zbog njega i samo se njega boji. S druge strane što duša više uživa u drugim stvarima, to će se manje radovati Bogu, a što se više drugome nada, to će se manje uzdati u Boga. To isto vrijedi i za druge dvije strasti.

Govoreći o radosti, koja je zadovoljstvo volje, daje nam prije svega sljedeće osnovno načelo: „Volja smije uživati samo u onom što je na čast i slavu Božju; a najveća čast koju mu možemo dati jest da mu služimo po evanđeoskom savršenstvu; a ono što je izvan toga, nema nikakve vrijednosti niti koristi za čovjeka.“[80] Zatim redom prikazuje šest vrsta dobara u kojima volja može uživati: u vremenitim, naravnim, osjetnim, moralnim, nadnaravnim i duhovnim dobrima. Također nam prikazuje i štetu i korist koju nam one donose kao i pravila po kojima ćemo se praktično ravnati. Prve tri vrste dobara najškodljivije su za čovjeka, budući da su više materijalna i osjetilna. Ona mogu čovjeka dovesti do toga da potpuno zaboravi na Boga.[81]

2.7.1. Vremenita dobra

Vremenita dobra ne dovode do grijeha, ali ako im se ljudsko srce, zbog svoje slabosti, prikloni osjećajem privrženosti manje će se utjecati Bogu. Čovjek se smije radovati svome bogatstvu i bogatstvu svojih bližnjih samo ako će mu pomoći kako bi lakše služio Bogu. Međutim, nemoguće je znati da se po vremenitim dobrima više služi Bogu pa prema tome nema koristi uživati u njima, ako ne vidimo da po njima više služimo Bogu. No postoji opasnost da nas spomenuta dobra mogu odvojiti od Boga. Kad se duša voljom približi Bogu s osjećajem privrženosti, prima sva dobra; tako kad se udalji od Boga zbog osjećajne privrženosti prema stvorovima, postaje podvrgnuta svim štetama i zlima, prema mjeri kakvim se užitkom ujedinjuje sa stvorovima, jer to znači neko udaljavanje od Boga.[82] S druge strane, napuštajući uživanje u vremenitim dobrima, stječe se krepost darežljivosti koja nikako ne ide skupa s lakoumnošću. Osim toga stječe se sloboda duha, bistrina razuma, mir i miroljubivo pouzdanje u Boga i pokoravanje Božjoj volji. Ne može postojati uživanje stvorenja bez svojevoljnog prisvajanja, kao što ne može

[80] US III., 17, 2.
[81] O radosti svetac piše u III. knjizi *Uspona* od 17. poglavlja, a o drugima ili nije pisao ili je izgubljeno što je o tome napisao.
[82] US III., 19, 1.

postojati radost kao strast a da mu u srcu ne postoji stalno vlasništvo. Duhovan čovjek mora odmah potisnuti prvi pokret uživanja u stvorenjima prema načelu da nema stvari u kojoj bi se čovjek smio naslađivati, nego samo u onoj po kojoj služi Bogu, udaljujući od njih taštinu i ne tražeći svoj ukus ni svoju utjehu. Sljedeća velika i važna prednost koju imamo kada se odričemo uživanja u stvorenjima je da nam srce ostaje slobodno za Boga, a to predstavlja osnovnu uvjet za sve kreposti koje će Bog dati duši.

2.7.2. Naravna dobra

Zatim prelazi na razmatranje volje u naravnim dobrima.[83] Ovi darovi mogu čovjeka udaljiti od Božje ljubavi i može zapasti u oholost jer zavaravaju čovjeka. Naprotiv čovjek bi se trebao bojati naravnih darova jer mu oni mogu biti prilika za vrijeđanje Boga. Naime, čovjek se zbog svoje oholosti i neuredne privrženosti dopada samom sebi. Potrebno je, dakle, da duhovan čovjeka pročisti i potamni volju u odnosu na uživanje, sjećajući se da je ljepota i drugi naravni darovi zemlja iz koje smo izašli i u koju se vraćamo. Da ne padne u taštinu, mora ih procijeniti i smatrati onakvima kakvi jesu, te od naravnih darova usmjeriti srce k Bogu radujući se i veseleći se da je On u sebi bitno na najizvrsniji način sva ljepota.[84] Na ovaj način će duša otvarati put skromnosti za sebe i općoj ljubavi prema bližnjima, jer se ne zanosi svojim naravnim prividnim darovima, te ostaje slobodna i čista da ih ljubi razložno i duhovno prema Božjoj volji. Isto tako odričući se ovih užitaka u duši se rađa velika tišina, duša će se osloboditi rastresenosti i stječe sabranost u osjetilima. Posljednja korist se sastoji u velikodušnosti uz njezinu se pomoć lako svladavaju napasti, dobro se podnose nevolje i uspješno se raste u krepostima.

2.7.3. Osjetna dobra

Potom slijedi raspravljanje o uživanju osjetilnih dobara[85] u kojima volja može uživati. Osjeti mogu primati nasladu ili užitak ili od strane duha posredstvom neke objave koje prima ili izravno od Boga ili preko izvanjskih stvari koje se dobivaju preko osjeta. Ali ni putem duha ni putem osjeta osjetni dio ne može upoznati Boga, stoga zaustaviti volju na uživanju što ga proizvode neki osjeti, bila bi zapreka da se osjećajna sposobnost upravi k Bogu, postavljajući samo u Njega svoju nasladu. Osjetna dobra smijemo

[83] Pod naravnim dobrima podrazumijeva ljepotu, ljupkost, dražest, tjelesni stas i ostale tjelesne darove, a također i duševnu oštroumnost, razboritost itd.
[84] US III., 21, 2.
[85] Pod osjetilnim dobrima razumijeva sve ono što može djelovati na osjete vida, sluha, nuha, okusa i opipa, te na unutarnju sposobnost umnog razmatranja.

upotrebljavati na sljedeći način: „Ako svaki put kad duhovni ljudi čuju glazbu ili što drugo, kad vide lijepe predmete, kad osjete miomiris, okuse slasna jela ili osjete nježne dodire – odmah prvim pokretom svrate pažnju i naklonost volje prema Bogu, te traže veće zadovoljstvo u Bogu negoli je zadovoljstvo osjetnog užitka koji ga je proizveo, te u njemu osjećaju zadovoljstvo samo zbog toga uzroka, tada je znak da imaju rečenu korist i da ovo osjetno dobro pomaže duhovnom.“[86] Čovjek se svakim osjetnim užitkom, bilo da nadođe slučajno ili namjerno, mora okoristiti da pođe prema Bogu, uzdižući k njemu nasladu svoje duše, jer svaki užitak koji se ne sastoji u odricanju i mrtvljenju nekog drugog užitka, isprazan je i beskoristan te priječi sjedinjenje s Bogom. Dakle, da bi početnici pročistili osjetni užitak moraju potiskivati svoju radost i užitak u tom području kako bi oslobodili dušu od osjetnog života.

2.7.4. Moralna dobra

Sljedeća vrsta dobara u kojima volja može uživati su moralna dobra.[87] Čovjek se može radovati svome ponašanju, jer je ono dobro u sebi ili zbog dobra koje stječe, ona sa sobom donose mir, spokoj, ispravno i uredno služenje razumom, te skladno i razumno djelovanje. Ipak, čovjek se njima smije radovati ukoliko mu ona, kada djeluje iz ljubavi prema Bogu, pribavljaju vječni život. Vrijednost naših dobrih djela, milostinja, postova, pokora i molitava ne zasniva se toliko na njihovoj količini ni kakvoći, koliko na ljubavi prema Bogu kojom su učinjena. Prema tome, čovjek ne smije svoje srce zaustaviti na ugodi, na utjesi, na ukusu i drugim dobrima koje sa sobom donosi dobro ponašanje i pobožna djela, nego bi trebao radost sabrati u Bogu želeći mu služiti. Ipak, iz ispraznog uživanja u svojim dobrim djelima i svom ponašanju čovjek može upasti u taštinu, oholost, hvalisavost i drskost te može početi druge smatrati lošijima od sebe kada počne uspoređivati s drugima. Da bi izbjegao ovu opasnost, čovjek mora sakriti svoja djela od drugih tako da ih samo Bog vidi, ali potrebno ih je sakriti ne samo pred drugima nego i pred samom sobom, tj. ne smatrajući da nešto posebno vrijede. Sv. Ivan primjećuje da takve osobe ne napreduju na putu savršenstva. One su privržene užitku i utjesi pa ako njihovo djelovanje ne donosi ta dva osjećaja, a to se redovito događa kada ih Bog želi povesti naprijed, prema savršenstvu, uvodeći ih u suhoću i noć čišćenja, te osobe lako

[86] US III., 24, 5.
[87] Pod moralnim dobrima podrazumijevamo kreposti i kreposne navike, kao što su djela milosrđa, opsluživanje Božjeg zakona, građanske i političke kreposti itd.

gube ustrajnost u duhovnom životu jer više ne pronalaze spomenute osjećaje.[88] Iz toga zaključujemo da je čovjekovo djelovanje rijetko kada motivirano iz čiste ljubavi prema Bogu, a da pri tome nema u vidu nekakvu nagradu utjehe ili užitka. Odričući se ovog užitka, čovjek postaje blag, ponizan i razborit, više ne djeluje silovito ni u žurbi vođen čežnjom i nasladom, niti će djelovati nerazborito, zaslijepljen nasladom.

2.7.5. Nadnaravna dobra

Peta vrsta dobara u kojima volja može uživati su nadnaravna dobra.[89] Nadnaravni darovi se neposredno odnose na bližnjega i zbog bližnjih ih Bog nekome daje. Nadnaravni darovi i milosti donose dvije koristi: vremenitu i duhovnu. U vremenita spadaju ozdravljenja, uskrisivanje, oslobađanje od demona itd., a pomoću duhovnih darova bolje se upoznaje Boga. Međutim ako isključimo duhovnu korist, vremenita dobra nam ne donose nikakve koristi i ona nisu sredstvo za sjedinjenje s Bogom. Čovjek se stoga, smije veseliti ne tome što posjeduje vremenite darove, nego što po njima dobiva duhovnu dobrobit. Iz uživanja u nadnaravnim dobrima čovjek se vrlo lako prevari i zavara i sebe i druge. Također postoji opasnost da duša upadne u taštinu ili neku drugu ispraznost zbog užitka. Odričući se ovog užitka duša slavi i uzvisuje Boga, te uzvisuje samu sebe; jer Bog se uzvisuje u duši na dva načina: prvo, da se srce i naslada volje odvaja od svega što nije Bog, zato da postavi svoje uživanje samo u njega, jer izdižući srce iznad sviju stvari, Bog se u duši izdiže iznad svih njih.[90] Druga korist, kojom je duša uzdignuta, leži u tom da, udaljavajući volju od svakog vidljivog svjedočanstva i znaka, duša se uzdiže pomoću čiste vjere koju joj Bog jače ulijeva, dok joj ujedno povećava i druge dvije bogoslovne kreposti, ljubav i nadu.[91]

2.7.6. Duhovna dobra

Posljednja vrsta dobara su duhovna dobra[92] i ona nam osobito koriste na putu sjedinjenja. Ova duhova dobra sv. Ivan dijeli na slasna i tegobna. Ova prva su pobudna dobra, izazovna dobra, dobra koja usmjeruju i dobra koja usavršavaju.[93] Što se tiče

[88] Usp. US III., 28, 7.
[89] Pod nadnaravnim dobrima podrazumijevamo nezaslužene darove i milosti.
[90] US III., 32, 2.
[91] US III., 32, 4.
[92] Pod duhovnim dobrima podrazumijevamo ona dobra koja pomažu pri pobožnosti, kao što su: slike i kipovi svetaca, molitve i obredi.
[93] *Uspon na goru Karmel* se ovdje prekida i ne završava treću knjigu prema podjeli koju je ovdje naznačio.

pobudnih dobara, tj. kipova i slika svetaca, u njima se, naime, može isprazno uživati, jer premda je njihova uloga pokrenuti volju na pobožnost neke osobe uživaju više u umjetnost i ukrasima negoli u onome što one predstavljaju. S druge strane pobožna osoba postavlja svoju pobožnost prije svega na nevidljivo i slike joj nisu pretjerano potrebne. Isto tako govoreći o nevažnosti izrade, boje, ukrasa ili materijala krunice sv. Ivan jasno zaključuje: „Nimalo nije važno da rozarij bude ovakav ili onakav da bi Gospodin bolje poslušao ono što se moli na jednu ili na drugu krunicu; duša, pače, treba da obavlja molitvu tako jednostavnim i istinskim srcem, da se obazire samo na to da ugodi Gospodinu i da ne misli na jedan rozarij više negoli na drugi, osim radi oprosta.“[94] Kada se dobro služimo svetim slikama i kipovima mogu nam biti od koristi da se sjetimo Boga i svetaca te nas mogu potaknuti na pobožnost. S druge strane mogu biti i uzrokom teških zastranjena ako se na njima pojavljuju nadnaravne pojave, te ne znamo kako u tom slučaju ići k Bogu. Da bi izbjegli ove opasnosti dok gledamo svetu sliku, bila ona tjelesna ili zamišljena, ili da na njoj vidimo nadnaravne znakove, ne smijemo pridavati nikakvu važnost nebitnim pojavama ili se zaustavljati na njima, nego moramo odmah uzdignuti svoj pogled od toga na ono što slika prikazuje i svoju osjećajnu privrženost i užitak volje staviti u Boga molitvom i pobožnošću.

Osjećaj radosti prema Ivanovu shvaćanju obuhvaća osjetilnu i duhovnu ljubav, tj. osnovne emocije koje su uključene u svakom činu. Pročistiti ovu ljubav znači proći dugi put aktivnog raspoloženja prema savršenstvu. Budući da se savršenstvo sastoji u ljubavi, ta vježba najviše i najneposrednije priprema dušu na sjedinjenje. Stoga sv. Ivan od Križa opravdano završava aktivnu djelatnost duše čišćenjem volje po ljubavi. Kad je volja pročišćena i obnovljena duša je učinila sve što je u njezinoj moći kako bi došla do sjedinjenja s Bogom, a ostalo će Bog učiniti. Kraj puta pročišćenja za kršćanina vrijeme je velikodušnosti i snažna odbijanja, koji su nerijetko međusobno povezani. Osoba se oslanja na život većega sjedinjenja s Kristom, uz pojačanu molitvu, razmatranje, veće osluškivanje te manje manipulacije i spekulacije o Bogu. Vjera i nada sazrijevaju. Iskustvena svijest o milosnome životu raste kroz čitanje Svetoga pisma, liturgiju i sakramente. Svakodnevna molitva i doticaj sa živim Kristom u liturgiji počinju preobražavati pojedinca. Odgovor velikodušnosti i revnosti nadvladava sukob što ga

[94] US III., 35, 7.

izaziva nerazumijevanje od strane okoline. Apostolski poziv na milosrdnu ljubav i dobra djela otvara zdrave izvore ljubavi i altruizma.

III. PASIVNA NOĆ

Mistično iskustvo je prije svega djelovanje Boga koji boravi u nutrini čovjeka i priopćava mu svoju ljubav i svoje svjetlo. Da bi se savršeno sjedinila s Bogom, osoba se mora potpuno i savršeno isprazniti. Sama svojim snagama to ne može postići. Čišćenje koje je započelo u aktivnoj noći mora se dovršiti u pasivnoj noći, tj. sam Bog dovršava čišćenje. Tako i Ivan piše: „I zaista, koliko god se duša trudila, neće se moći svojim marom aktivno očistiti tako da bi bila sposobna, pa ni najmanje, za božansko sjedinjenje u savršenoj ljubavi, ako Bog ne prihvati posao čisteći je u onom ognju koji je za nju taman.“[95] Ovu nužnost čišćenja Ivan dokazuje u sedam uvodnih poglavlja *Tamne noći* gdje ocrtava nesavršenosti u koje nakon aktivnog čišćenja početnici upadaju.

3.1. Nesavršenosti početnika

Nakon obraćenja duša redovito uživa duhovne utjehe, Bog dušu poput ljubazne majke grije, nosi, miluje i hrani svojim mlijekom. No s vremenom će majka morati svoje dijete učiti samostalno hodati i hraniti se. Na sličan način će i Božja milost postupati sa dušom uvodeći je u pasivnu noć. Početnici u svim duhovnim vježbama, pokorama, postovima, sakramentima i pobožnostima pronalaze utjehu, nasladu i zadovoljstvo. Ipak, s obzirom da ih na pobožnost motivira i pokreće utjeha i ugoda, a nisu duhovno ojačani vježbanjem u krepostima, upadaju u mnoge pogrješke i nesavršenosti. Budući da oni nisu vodili borbe za sticanje čvrstih kreposti, nužno djeluju mlitavo kao djeca.[96] Stoga početnici moraju ući u tamnu noć koja će ih očistiti i osloboditi od sljedećih nesavršenosti.

Ivan od Križa nabraja neke od nesavršenosti s obzirom na sedam glavnih grijeha. Tako početnici mogu postati oholi i zadovoljni sa svojim djelima i sa samim sobom te zbog toga drugima vrlo rado govore o duhovnom životu, pa čak i poučavaju druge, a katkada ih i osuđuju jer ovi nisu pobožni onako kako bi oni to htjeli. Isto tako žele da se njihova djela cijene i hvale, zatim kada njihovi duhovnici i ispovjednici ne odobravaju njihovu duhovnost smatraju ih nedovoljno duhovnima te odmah traže druge koji se prilagođavaju njihovom mišljenju. Žele privući pažnju drugih na svoju pobožnost i zato pribjegavaju izvanjskim uzdasima, izrazima, pa čak i padanju u ushit. U tom smislu Ivan od Križa piše: „Redovito, dakle, žele očitovati svoj duh onima za koje znaju da će cijeniti

[95] TN I., 3, 3.
[96] TN I., 1, 3.

njihove stvari, a u isto vrijeme kao smrt izbjegavaju one koji njihove stvari omalovažavaju da bi ih stavili na pravi put, a nerijetko se i srde na njih.“ [97]S druge strane, oni koji istinski napreduju prema savršenstvu ponašaju se potpuno drugačije, njihov život se temelji na poniznosti. Oni nikada nisu zadovoljni sa sobom, druge smatraju boljima od sebe, htjeli bi činiti velike stvari za Boga, ali im se sve što čine doima kao ništa, a pri tome ne paze što drugi čine. O sebi nisko misle i žele da ih i drugi malo cijene, a o sebi malo govore.

Isto tako početnici lako imaju veliku duhovnu lakomost. Tako Ivan piše o njima: „Teško se zadovoljavaju s onoliko duha koliko su primili od Boga te se žaloste i neutješni tuže da u duhovnim stvarima ne mogu naći onu duhovnu utjehu koju žele.“[98] U tom smislu početnici se nepotrebno opterećuju krunicama i slikama na koje su navezani a što se protivi siromaštvu duha. Prema tome sv. Ivan zaključuje: „Prava pobožnost mora izvirati iz srca i paziti samo na istinu i na suštinu onoga što predstavlja duhovne stvari: sve ostalo je samo nesavršena privrženost posjedovanja, a tu požudu treba nužno iskorijeniti da bi se duša mogla uputiti prema koje stupnju savršenstva.“[99]

Također, kod početnika se često primjećuje duhovna bludnost. Često takvim osobama, bez njihove krivnje, tijekom molitve nadolaze nečiste misli i osjećaji. Ivan piše sljedeće: „I zaista se često događa, ali bez njihove krivnje, da se nekima dok obavljaju pobožnost pobude u osjećajima i nečisti pokreti, što koji put biva čak kad im je duh sabran u molitvi ili kad pristupaju na sakrament ispovijedi i pričesti.“[100] Oni proizlaze iz užitaka u duhovnim dobrima. Zatim đavao budi ružne osjećaje i treći razlog je strah koji dolazi od takvih ružnih predodžbi. Naime, nježne i osjetljive naravi čim dobiju nekakav užitak u molitvi osjećaju kako se u njima istodobno budi duh požude koji hrani sjetilnost toliko da se nađu uronjeni u užitak toga grijeha.

Sljedeća mana početnika je srdžba. Naime, početnici su iskusili užitak u molitvi, no kada taj osjećaj prestane ostanu prazni i bezvoljni te svoje nutarnje nezadovoljstvo iskaljuju na van a katkada su nepodnošljivi. S druge strane, oni se srde na tuđe mane i pogreške, prosuđujući ih i opominju, a sebe smatraju braniteljima kreposti. Neki se opet,

[97] TN I., 2, 3.
[98] TN I., 3, 1.
[99] TN I., 3, 1.
[100] TN I., 4, 1.

pošto su uvidjeli da su nesavršeni, nestrpljivo i bez poniznosti srde sami na sebe jer bi što prije htjeli postati sveti.

Mnogi početnici upadaju u neumjerenost. Ona izvire iz užitka kojega uživaju tijekom molitve, ali time oni dobivaju samo duhovni užitak, a ne duševnu čistoću i trijeznost. Sv. Ivan primjećuje: „I zaista, privučeni ugodnošću što je uživaju, neki se uništavaju čineći pokoru, drugi oslabljuju postom, posteći više negoli njihova slaboća može podnijeti, i to bez zapovijedi ili savjeta drugih, dapače izbjegavajući osobu koju bi u tom morali slušati; a ima i takvih koji se usuđuju činiti protivno nego li im je naloženo.“[101] Oni zbog duhovne neumjerenosti misle da tijekom molitve najviše vrijedi postići osjetnu pobožnost te se svim silama naprežu kako bi je postigli. A ako ne uspiju, lako ostanu bezutješni misleći da nisu postigli ništa, na taj način, zapravo, gube pravi duh pobožnosti koji se sastoji od strpljive i ponizne ustrajnosti u molitvi s ciljem da se samo ugodi Bogu a ne sebi, pa zbog toga često odustaju od molitvenih vježbi.

Kod početnika se također rađa i zavist te im se obično ne sviđaju duhovna dobra drugih, te su ogorčeni kada vide da su drugi savršeniji od njih. Oni teško podnose kada se tuđa djela pohvale, njihova ne, jer bi htjeli da su od njih bolji i savršeniji. Ipak Ivan zaključuje: „Sve se to uvelike protivi ljubavi koja se, kako kaže sveti Pavao, veseli istini i dobru. A ako ljubav što zavidi, to je sveta zavist, jer joj je neugodno da nema kreposti drugih, ali uživa da ih drugi imaju, rado gleda da ga svi nadvisuju u služenju Bogu, kad je on u tome tako manjkav.“[102]

Zatim, s obzirom na duhovnu lijenost, obično osjećaju dosadu u duhovnim stvarima te ih izbjegavaju kao stvari koje se protive osjetnom užitku: kušaju tek nešto pa se onda, kad više ne nalaze užitka, u njima dosađuju.[103] Zbog toga početnici zaboravljaju da se napredak u savršenosti sastoji samozataji iz ljubavi prema Bogu, a ne u uživanju vlastite volje. O njima svetac kaže: „Mnogi bi htjeli da Bog ispunja njihove želje i boje se htjeti ono što Bog hoće te ima se ne da svoju volju prilagoditi volji Božjoj. Zato se često dogodi da ne vjeruju da je volja Božja ono što se ne slaže s njihovim željama; naprotiv, kada su oni zadovoljni, misle da je Bog zadovoljan, prosuđujući Boga po sebi.“[104]

[101] TN I., 6, 1.
[102] TN I., 7, 1.
[103] TN I., 7, 2.
[104] TN I., 7, 3.

Vidjeli smo koje su nesavršenosti i mane početnika. No koliko god se oni aktivno trudili očistiti i umrtviti spomenute mane da bi dospjeli do stanja naprednih, sami to svojim silama ne mogu postići, nego ih Bog mora na pasivan način provesti kroz tamnu noć. Tu im Gospodin, odbijajući ih od mlijeka njihovih užitaka i naslada, pomoću potpune suhoće i unutarnje tame diže sve te nesavršenosti i sitničavosti te čini da steknu kreposti na posve različit način negoli prije.[105]

3.2. Pasivna noć osjetila

Sada prelazimo na drugu noć, na duhovnu noć ili čišćenje duha. Noć osjetila je zajednička početnicima, a noć duha je karakteristična za naprednije. Prva noć je gorka i strašna za osjete, no druga se ne može ni usporediti s njom, jer je jednostavno užasna i strahovita za duh.[106] Na početku duhovnog i molitvenog života osoba obično obiluje mislima, bilo da razmatra neki prizor iz evanđelja ili razmišlja o nekim istinama vjere. Međutim, s vremenom, molitva se pojednostavljuje svodeći se na ponavljanje tek jedne riječi ili rečenice da bi naposljetku prešla u bogatu tišinu. Ovdje se sada Božja prisutnost počinje doživljavati na jedan egzistencijalan način i čovjek u tome nalazi veliku utjehu.[107] Ivan od Križa uspoređuje Boga sa majkom te veli: „I zaista, majka grije svoga mališana toplinom svojih grudiju, hrani ga svojim mlijekom i slatkom nježnom hranom, nosi ga i stišće u naručju te ga obasiplje cjelovima i milovanjima. Ali, ukoliko dijete raste, odbija ga od mlijeka gorkim alojem spušta ga s naručja, uči ga kako će sam hodati da se, ostavljajući način svojstven djetetu, nauči na veće stvari. Božja milost, kao ljubazna majka, čim ojača dušu novim žarom za službu Božju, postupa s njome na sličan način“.[108] Nakon početničkih užitaka, duša koja je potpuno okrenuta Bogu, nenadano je uronjena u pasivnu suhoću, koja mora očistiti i obnoviti slaboće osjetila od njihova niskog načina djelovanja. Govorimo o pasivnoj noći sjetila. Poslušajmo sv. Ivana: „Kada, dakle, oni s najvećim užitkom i ugodnošću obavljaju duhovna vježbanja, kada im – kako se njima čini – najjasnije sjaji sunce božanske milosti, upravo tada Bog potamnjuje svu ovu svjetlost i zatvara im izvor slatkih duhovnih voda što su ih uživali u Bogu kad god i koliko god su htjeli. […] Gospodin ih dakle, ostavlja u tami, tako da ne znaju kamo će s osjećajem mašte i razmišljanjem. Ne znaju učiniti ni jedan korak u razmatranju, kako su

[105] TN I., 7, 5.
[106] TN I., 8, 2.
[107] W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 218.
[108] TN I., 1, 2.

prije običavali, jer ih u ovoj noći izdaje unutarnji osjet. Ostavlja ih u tolikoj suhoći da ne samo ne crpe sok i užitak u duhovnim stvarima nego, naprotiv, u njima nalaze muku i gorčinu".[109] Bog ih uzdiže na viši stupanj božanske ljubavi oslobađajući ih uporabe osjetila i razmišljanja kojima su dotada tražili ga na nesavršen i ograničen način te prelaze na upotrebu duha kojim će, oslobođeni nesavršenosti, moći doći do sjedinjenja. Sv. Ivan o tome kaže sljedeće: „I zaista su se oni već neko vrijeme vježbali u krepostima, premda potaknuti slašću koju su nalazili, ustrajali su u molitvi i razmatranju; oni su se odijelili od svjetovnih stvari i u Bogu su stekli nešto duhovne snage pomoću koje će – kao što drže dosta na uzdi sklonosti prema stvorovima – moći i pretrpjeti radi ljubavi Božje nešto muke i suhoparnosti i neće okrenuti svoje korake natrag plačući za boljim prošlim vremenima".[110]

3.3. Potvrdni znaci Tamne noći

Sv. Ivan od Križa donosi znakove po kojima se može prepoznati ide li osoba putem noći osjetila ili putem čišćenja osjeta, jer postoji mogućnost da suhoća dolazi od grijeha, nesavršenosti ili mlakosti. Po njegovu mišljenju postoje tri glavna znaka. Prvi znak se očituje u tome što osoba više ne osjeća utjehu ni u Božjim stvarima ni u stvorenim stvarima. Nema dakle nikakvu posebnu težnju da se dragovoljno zabavlja vraćanjem k uživanju u stvorenim stvarima.[111] Drugi znak je tjeskoba koji osoba osjeća kao strah da ne služi Bogu nego da postaje sve lošija jer su joj Božje stvari odvratne. Jasno je da takva dosada i suhoća ne proizlazi iz mlakosti, jer je svojstvo mlakosti upravo u tom da ne daje važnosti Božjim stvarima i da se za njih ne brine.[112] Kada ova suhoća proizlazi iz čišćenja osjetne požude, iako duh ne nalazi nikakva užitka, ipak crpi jakost i snagu za svoje dužnosti iz onoga što prima kao duhovnu hranu a to je počelo motrenja. Konačno treći znak jest da osoba više ne može razmatrati ni razmišljati služeći se maštom kako je to do tada običavala. Svi ovi znaci upućuju da je Bog počeo djelovati u duši. Radi se o početku pasivne kontemplacije koja znači prijelaz iz puta čišćenja na put prosvjetljenja. Ona uvodi početnike u kontemplaciju i stupnjevito sve više obuzima dušu, dok je potpuno ne preobrazi i neposredno pripremi za sjedinjenje putem *pasive noći duha*.

[109] TN I., 8, 3.
[110] TN I., 8, 3.
[111] A. ALBANI, M. ASTRUA, *Duhovna nauka Ivana od Križa*, str. 65.
[112] TN I., 9, 3.

Tijekom noći osjeta osobe trpe velike muke, ne toliko zbog suhoće nego zbog osjećaja i straha da uzaludno gube vrijeme. Misle da ih je Bog napustio, jer ne pronalaze zadovoljstvo ni u jednoj dobroj stvari. Ako se tijekom ove noći duša bude naprezala razmatrati neće napredovati u motrenju i ako ih nitko ne savjetuje kako u tom trenutku postupiti nazaduju i često ostavljajući započeti put. Stoga Ivan predlaže da ustraju u strpljivosti ali se nikako ne smiju vraćati na prijašnji način razmatranja i meditiranja. Dalje savjetuje: „Neka se zadovolji samo mirnim pogledom punim ljubavi na Boga bez skrbi, napora i želja da ga čuje i uživa, jer sve ove težnje uznemiruju i rastresaju dušu od mirnog počivanja, slatkog odmora motrenja što joj se ovdje podaje“.[113]

3.4. Prijelazno razdoblje

Nakon prve noći osjeta Bog ne postavlja odmah osobe u noć duha, obično priđe neko vrijeme pa i godina kada se osoba vježba u stanju naprednih: „U tom stanju poput onoga koji izađe iz tijesnoga zatvora, napreduje u Božjim stvarima lakšim i zadovoljnijim srcem i obilnijom unutarnjom radošću negoli je bila radost koju je uživala u početku, prije negoli je ušla u noć osjeta. Mašta i duševne moći nisu joj više vezane za razlaganje i mišljenje duha, nego s velikom lakoćom odmah u svome duhu nalazi veoma vedro i ljubazno motrenje i duhovni okus, a da se ne trudi razlaganjem.“[114] Spomenute radosti i zadovoljstvo imaju odjeka i na osjetila: „Ova unutarnja slast i uživanje, što smo malo prije napomenuli da ih napredni lako i obilno nalaze i uživaju u svome duhu, sada im se daju u mnogo većoj mjeri nego i prije, i oni se prelijevaju u osjete više negoli je to običavalo biti prije noći osjeta; jer osjeti, budući da su sada napokon čisti, lakše mogu okusiti na svoj način slasti duha“.[115]

Čišćenje još nije dovršeno, preostaje nam još glavni dio noći tj. čišćenje duha. Zbog toga osoba mora podnijeti suhoću, tamu i muku koje su često jače negoli su bile u prošlosti, no one ne traju tako dugo kao noć što je čeka. U ovoj fazi naprednih osobe obično upadaju u neke nesavršenosti i opasnosti. Često se dogodi da se takve osobe počnu smatrati svecima i na taj način stvaraju iluziju o sebi te u konačnici nazaduju na putu sjedinjenja s Bogom. Ipak u čovjekovu duhu i dalje ostaju mrlje starog čovjeka iako ih on ne uspijeva vidjeti, te mrlje su na neki način korijenje iz kojih bi mogle niknuti nove

[113] TN I., 10, 4.
[114] TN II., 1, 1.
[115] TN II., 1, 2.

navezanosti na stvorene radosti i baš zato je potrebna pasivna noć duha. Isto tako se neke osobe u ovom razdoblju imaju imaginarna viđenja ili objave koje mogu biti i vjerodostojne ali mogu biti i od đavla ili naše vlastite mašte. Ipak što se tiče viđenja ili objava osoba im ne treba pridavati nikakvu važnost ili obraćati pažnju na slast, izgled ili užitak nego preko njih treba gledati Božju ljubav koju one bude u čovjeku. Na koncu Ivan od Križa zaključuje: „da bi došla do sjedinjenja, duša mora ući u drugu noć, noć duha gdje, lišavajući osjete i duh svakog prianjanja i naslade, postaje slobodna za hod u tamnoj i čistoj vjeri, koja je vlastito primjerno sredstvo za sjedinjenje duše s Bogom“.[116] Ovdje je važno istaknuti da osjetilni doživljaji nisu uzrokovani vanjskim podražajima vida, sluha, mirisa ili dodira nego njihovom preplavljenošću duhom Boga koji im se priopćava. Sada su probuđena nutarnja osjetila te čovjek na novi i bogatiji način vidi, čuje, dodiruje i miriše.[117]

3.5. Pasivna noć duha

Kako bi se sjetila i duh u potpunost očistili osoba mora podnijeti još jaču i snažniju kušnju: strašnu noć duha. Kontemplacija je besplatni dar Boga koji sada sebe priopćava ljudskome srcu putem „čistog duha“, bez posredovanja ikojeg osjetila. To je razlog zbog kojeg se kontemplativcu uvijek govori da prestane s mišljenjem, da prestane stalno nešto pokušavati i da „ne čini ništa“ kako bi mogao primiti u dubini svoga bića tamu, bezobliku, ulivenu mudrost Boga. Ta božanska mudrost dovodi do čudesne preobrazbe. Tijekom pasivne noći osjetila duša je bila potpuno uronjena u suhoću s obzirom na osjetilni dio, ali je zato u duhu uživala duboki i veliki mir shvaćajući da je Bog ljubi i da ona ljubi njega. Međutim kako Bog uvodi dušu u pasivnu noć duha oduzima joj i spomenutu spoznaju da je ljubljena od Boga te je tako čisti od svih preostalih utjeha. Ali zato osoba postaje sposobna za čistu ljubav koja će joj omogućiti sjedinjenja s Bogom. Zanimljivo je da karmelski autori, osobito Ivan od Križa, rađanje kontemplativne molitvene forme povezuju uz fenomen duhovne suhoće. Naime, na početku revnijega duhovnog života, ili po obraćenju, Bog često daje osjetne utjehe još slabašnim kršćanima da uvide da na duhovnom području postoje puno dublje slasti i zadovoljstva, negoli ih nudi ovaj svijet i grijeh te ih na taj način privuče k sebi i izvuče iz zla.[118] Cijela karmelićanska tradicija

[116] TN II., 2, 5.
[117] W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 221.
[118] F. PODGORELEC, Uloga molitve i askeze za osobni i zajedničarski život Reda bosonogih karmelićana, str. 519.

ističe da se u molitvi, pa tako i u duhovnom životu, izmjenjuju dva oprečna stanja: stanje duhovne utjehe i duhovne suhoće (ili „tamne noći“). Nakon takve – duže ili kraće – faze duhovne utjehe, revnom kršćaninu redovito nastupa oprečno stanje koje nazivamo „duhovna suhoća“. Radi se o stanju kada duša ne doživljava nikakvu utjehu i zadovoljstvo u molitvi i pobožnosti, štoviše, doživljava izvjesnu odbojnost. Duhovna suhoća, kao i duhovna utjeha, u funkciji je rasta u autentičnoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Njome Bog kuša dušu je li sposobna za zreliji stupanj ljubavi, da mu služi ne samo poradi darova i utjeha koje prima, nego radi njega samoga. Drugačije rečeno, da nastavi istim putem pravde, dobra, molitveno-sakramentalnoga života, premda sada nije iznutra nošena utjehom, nego tamom i hladnoćom.[119] S jedne strane, cilj ove noći je upotpuniti prvu noć, jer ona nije mogla izvršiti potpuno očišćenje i ostali su tragovi osjetilnih sklonosti, a s druge strane njezina je zadaća potpuno očišćenje tj. mora ukloniti glavnu smetnju a to je navezanost na sama sebe i tek tada može nastupiti potpuno sjedinjenje. Bog želi preko ovoga stanja imati iskustvo čovjeka, provjeriti i kušati ga je li spreman za viši stupanj ljubavi. Dosad je, naime, duša ljubila Boga poradi njegovih darova i utjeha, bilo je u tom puno sebičnosti i infantilnosti. Sada je pozvana ljubiti ga radi njega samoga.[120] Prva noć, noć osjetila je bila tek pripremni stadij, a duboko pročišćenje osjetila se postiže tek u noći duha u kojoj se osjetilni i duhovni dio duše zajedno čiste i iscjeljuju kako bi bila spremna za duhovno vjenčanje. Faza pročišćenja osjetila je bila samo ulazak i početak kontemplacije u odnosu na čišćenje duha. Ovdje bi trebalo definirati tamnu noć. Tako poznati duhovnik i psiholog Benedict J. Groeschel duhovnu tamu definira kao „vrlo neugodno psihološko stanje, izazvano bilo vanjskim uzrocima – poput bolna gubitka ili šoka – ili pak unutarnjim sukobima koji dovode do depresije i osjećaja dubokog otuđenja. Može doći izvana, poput smrti bliske osobe, ili nekog velikog neuspjeha; može doći i iznutra u kojem je slučaju posrijedi slom našega obrambenog obrasca ili gubljenje snage – neka vrsta emocionalne i psihološke iscrpljenosti. Može biti uzrokovana također bolešću ili pak utamničenjem“.[121]

Ivan od Križa teologiju tamne noći tumači vrlo jasno: „Ova mrkla noć je djelovanje Božje koje čisti dušu od njenog neznanja i od trajnih naravnih i duhovnih

[119] F. PODGORELEC, Tendencije u suvremenoj duhovnosti u svjetlu iskustva i nauka sv. Terezije Avilske (1515. – 1582.), u: *Diacovensia*, 24 (2016.)2.
[120] F. PODGORELEC, Uloga molitve i askeze za osobni i zajedničarski život Reda bosonogih karmelićana, str. 519.
[121] B. J. GROESCHEL, *Psihologija duhovnog razvoja*, Verbum, Split, 2009., str. 197.

nesavršenosti, a duhovni je učitelji zovu ulivenim motrenjem ili mističnom teologijom. U njoj Bog na tajnovit način vježba dušu u savršenoj ljubavi, a da ona ne radi ništa, niti razumije kakvo je to motrenje“.[122] Iz ovoga vidimo da Bog ulijeva u dušu tamno motrenje, odnosno tamnu kontemplaciju o sebi, odnosno, izravno se priopćava samoj srži čovjekova bića. Pri tome duša ništa ne čini niti razumije kako joj se to događa. Sada se radi o izravnoj, dinamičkoj aktivnosti Boga koja se zove ulivena kontemplacija (ili mistična mudrost). Svi mistici se slažu da Bog na tajanstven način boravi u nepristupačnim dubinama našega bića, da je „središte duše Bog“,[123] tu prebiva Presveto Trojstvo i mistici često naglašavaju da đavao tamo nema pristupa. To konkretno znači da postoji jedno mjesto u čovjeku koje je potpuno zdravo, sveto, neuništivo, mjesto koje nije zaraženo istočnim grijehom. Stoga bi sada mogli govoriti i da se događa izviranje Boga u duši, to se može odvijati stupnjevito, ali može doći iznenada. U ovom procesu preobrazbe Bog je nutarnji učitelj koji dušu podučava umijeću ljubavi. U ovoj noći „bez buke riječi i bez pomoći bilo kojeg duhovnog ili tjelesnog osjeta, kao u šutnji i u miru, u tami svega osjetnoga i naravnoga, Bog na tajnovit način uči dušu, a da ona ne zna na koji način to biva“.[124]

3.6. Patnje tamne noći

Svi mistici, a na poseban način Ivan od Križa, često govore o tami i muci, a s druge strane Boga opisuju kao svjetlo i ljubav. O tome Ivan od Križa piše: „da je božanska Mudrost s dva razloga ne samo noć i tama za dušu, nego također patnja i muka. Prvi je razlog što je božanska Mudrost visoka te nadilazi sposobnost duše, pa je stoga za dušu tamna; a drugi je razlog što je sama duša niska i nečista zbog čega joj spomenuta Mudrost postaje teška, mučna i tamna“.[125]

Prema tome, prvi razlog je uzvišenost božanske mudrosti koja nadilazi sposobnosti duše. Božja mudrost je daleko iznad svega što ljudska bića mogu zamisliti ili iskusiti. Ulijevanje tog beskonačnog i vječnog svjetla može potresti ljudsko biće do temelja, čak i s nepodnošljivom žestinom. Sveto pismo kaže da nitko ne može vidjeti Boga i ostati na životu (usp. Izl 33, 20). Te činjenice je bio svjestan Ivan jer je smatrao da će ga Božje svjetlo ubiti i to prvenstveno uzvišena Božja ljepota. U jednom komentaru

[122] TN II., 5, 1.
[123] ŽP I, 12.
[124] DS XXXIX, 12.
[125] TN II., 5, 2.

on opisuje dva viđenja koja mogu ubiti: „Poznato je da dva pogleda donose smrt čovjeku, koji je nesposoban da podnese njihovu žestinu i djelovanje; jedan je pogled na zmaja baziliska na koji se – kažu – odmah umire; a drugi je pogled na Boga. No vrlo u različiti uzroci, jer jedan usmrćuje velikim otrovom, a drugi savršenim zdravljem i neizmjernom dobrotom slave“.[126] Prema skolastičkom shvaćanju, koju Ivan slijedi ljudska bića ne mogu podnijeti viđenje Boga, pa niti blaženi u nebu ne mogu gledati Boga licem u lice bez *svjetla slave*. No moramo spomenuti i drugi uzrok patnje a to je grešnost ljudskih bića u odnosu na Boga. Jer istinsko svjetlo koje prosvjetljuje svakog čovjeka, izdižući se iz dubina duše kontemplativca iznosi na svjetlo ružnu stranu čovjeka koja obično stoji skrivena.[127] U takvom stanju noći tama preplavljuje svjesni um i kada osoba počne uviđati svoju grešnost podnosi teške muke. Ta patnja nije uzrokovana samom kontemplacijom nego ružnoćom, nečistoćom, nedostojnošću i slabošću koja sada izbija na svjetlo. Ivan od Križa veli: „da se duša osjeća kao poništena i satrta na pogled svojih bijeda, proživljavajući krutu smrt duha. Događa joj se kao da bi bila progutana od kakve zvijeri i probavijena u njenoj tamnoj utrobi trpeći strahovite muke, kao Jona u utrobi one morske nemani“.[128] Upravo ovo sučeljavanje sa svojim tamnim stranama udara dušu te je baca u očaj.

3.7. Vatra koja preobražava

Ivan od Križa sada poseže za već spomenutom metaforom, koja se u mistici često koristi, on naime govori o stavljanju vlažnog drveta na vatru, tako je mistična ljubav poput oganj što proždire sve što mu je na putu. „Kad materijalni oganj zahvati drvo, prije svega počinje ga sušiti izvlačeći iz njega vlagu što je sadrži. Zatim ga pocrni i čini da ispušta iz sebe neugodan miris; i dok ga malo pomalo suši, izvlači iz njega i oduzimlje mu sva neprijatna i tamna svojstva koja se protive ognju. Konačno ga počinje grijati i izvana zapaljuje ga i pretvara ga u sebe čineći ga tako lijepim kao što je sam oganj“.[129] Te u nastavku objašnjava: „To isto treba reći o ljubavnom ognju motrenja koji, prije negoli preobrazi dušu u sebe, čisti je od svih protivnih svojstva. Izvlači joj sve nečistoće te je čini tamnom i crnom, tako da izgleda gora i mrža negoli prije. Božansko čišćenje izvlači

[126] DS XI, 7.
[127] W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 225.
[128] TN II., 6, 1.
[129] TN II., 10, 1.

svu vlagu zloće i mana koju duša prije nije uspijevala vidjeti jer je zloća bila odveć ukorijenjena u njoj".[130]

Također uslijed tog viđenja vlastite tame i ružnoće opisuje osjećaj napuštenosti i odbačenosti od Boga: „I zaista, kad pritišće motrenje koje čisti, duša veoma živo osjeća sjenu smrti te muku i bol pakla. Podzemlja, što se sastoji u tome da se ona osjeća bez Boga, kažnjena i odbačena bez Njega, i u tom misli da se on veoma srdi na nju. Sve to duša u ovom stanju osjeća. Ali ima tu još nešto: velik osjećaj straha čini da misli da će tako biti uvijek".[131] Potrebno je proći tamnu noć bezboštva kako bi se Bogu dopustilo biti Bogom; krajnje zašutjeti o Bogu kako bi Bog mogao progovoriti.[132] Ovo bolno iskustvo je potrebno jer ono je uvjet da bi netko mogao primiti božansko svjetlo, slatkoću i užitak. Osim toga duša, kao što se događa u paklu, također je uvjerena da je napuštena i prezrena od svih stvorova, osobito od osoba koje su joj drage.[133]

Isto tako velika je muka koja pritišće i žalosti osobu ta što više ne može moliti. „Zaista, ovo nije vrijeme da se govori s Bogom nego da se, kako kaže Jeremija, usne priljubi uz prašinu i da se gleda neće li možda izbiti tračak nade, podnoseći sa strpljenjem vlastito čišćenje. Sada Bog djeluje u duši: zbog toga ona ne može ništa. Nije sposobna moliti niti pažljivo prisustvovati bogoslužju, pa niti paziti na koji vremeniti posao; dapače je čisto podložna takvim rastresenostima i tako dubokim zaboravnostima u pamćenju, da joj prolaze mnogi razmaci vremena a da kasnije ne zna što je radila ili mislila, niti može biti pažljiva, koliko god to htjela, na bilo koju stvar što radi".[134] Skolastičari smatraju da se blažene duše nalaze izvan vremena, u stanju koje se naziva *aevum* što je prijelazni stadij između vremena i vječnosti.[135] Prema gornjem Ivanovu opisu i kontemplativci prolaze kroz stanja svijesti koja više pripadaju budućem životu nego ovom, zapravo oni imaju drukčiji osjećaj vremena.

Ovo tamno motrenje dar je osobite ljubavi pomoću koje Bog poništava, prazni, čisti od svih sklonosti i nesavršenih navika stečenih za čitava njena života – onako kako vatra postupa sa rđom – pa na taj način sada prolazi kroz čistilište koje bi trebala

[130] TN II., 10, 2.
[131] TN II., 6, 2.
[132] I. RAGUŽ, Mistična forma mišljenja suvremene filozofije religije i mistika Ivana od Križa u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.)4, str. 800.
[133] A. ALBANI, M. ASTRUA, *Duhovna nauka Ivana od Križa*, str. 73.
[134] TN II., 8, 1.
[135] W. JOHNSTON, *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, str. 228

izdržavati u drugom životu.[136] Ivan dakle uspoređuje čistilište s tamnom noći i veli: „dušu, dakle čisti i rasvjetljuje ona ista ljubazna Mudrost koja čisti blažene duhove rasvjetljujući ih.[137] Svaki čovjek da bi mogao uživati gledanje Božjeg veličanstva morat će se pročistiti, a to pročišćenje se zbiva po vatri božanske ljubavi, ili u ovom ili budućem životu: „Trpljenje se, o kojem govorimo, može usporediti s trpljenjem u čistilištu jer, kao što se ondje duhovi čiste zato da kasnije mogu Boga gledati u jasnom gledanju vječnog života, tako se na zemlji duše čiste na sličan način zato da se mogu preobraziti u Boga, da ga mogu ljubiti u ovom sjedinjenju.[138]

3.8. Stupnjevi ljubavi

Posljednja poglavlja *Tamne noći* su opisi ljubavi. Postoji deset stupnjeva ljubavi odnosno deset stupnjeva na tajnovitim ljestvama ljubavi po kojima duša uzlazi k Bogu tj. koje vode k viđenju Boga. Na osmom stupnju duša je uhvatila Ljubljenoga te ga ne pušta da ode te citira Zaručnicu iz Pjesme nad pjesmama: „Našla sam onoga koga ljubi duša moja, uhvatila sam ga i neću ga pustiti“ (Pj 3, 4). Deveti stupanj opisuje ovako „Deveti stupanj čini da duša blagim načinom gori od ljubavi, a pripada savršenima: jer njima Duh Sveti podaje svoj blagi i ugodni žar uslijed toga što su sjedinjeni s Bogom“.[139] Posljednji je dakle deseti stupanj, na njemu je duša, budući da ga jasno gleda, potpuno slična Bogu: „Ovo gledanje, ponavljam, uzrok je da je duša potpuno slična Bogu, prema svjedočanstvu Ivana koji kaže: „Znamo da ćemo biti slični“. Ne tako da bi duša dobila neizmjerne Božje savršenosti, što je nemoguće, nego tako da će sve što ima jest postati slično Bogu, pa će se stoga ona zvati i bit će Bog po sudioništvu.[140]

[136] A. ALBANI, M. ASTRUA, *Duhovna nauka Ivana od Križa*, str. 73.
[137] TN II., 5, 1.
[138] ŽP I, 24.
[139] TN II., 20, 4.
[140] TN II., 20, 5.

ZAKLJUČAK

Primjećujemo kako danas živimo u vremenu koje buja traženjima i karizmatskim pokretima, a s druge strane izgleda da je kršćanski Zapad izgubio mistiku, teolozi i mistici postali su stranci jedni drugima i ne začuđuje nas da su ljudi koji gladuju i žeđaju za božanskim razočarani Crkvom te traže druge izvore kako bi ugasili svoju glad i žeđ. Isto tako uočavamo kako kršćani sve više otkrivaju religiozno i duhovno blago u nekršćanskim religijama. U tom smislu možemo zaključiti da bi *New age* jedva imao neku mogućnost da se nije izgubila kršćanska mistika. Isto tako uočavamo sve veći interes za nadnaravnim očitovanjima kao što su viđenja, privatne objave, stigme, i sl. te razna ozdravljenja unutar karizmateske obnove. Ipak moramo priznati kako uočavamo ponovno otkriće mistike ili uopće kao fenomena iz prošlosti kao nečega bitnoga za čovjekovo vjerovanje, za njegov religiozni život. Upravo u takvom duhovnom ozračju Ivan od Križa može dati, zbog svoje unutarnje slobode koja je plod žive vjere, odlične smjernice i biti nam putokaz te kriterij puta do punine Kristove.

Za Ivana će kriterij razlikovanja autentičnog iskustva biti čovjekova iskonska potreba za osobnim susretom s Bogom, susretom koji pokreće i mijenja iz korijena njegovo čitavo biće. To znači da svi kršćanski mistici što se tiče osobnog susreta s Bogom imaju iskustvo njegove transcendencije i imanencije. Ne smijemo zaboraviti da je i sam bio optužen za „novotarije“, lažni nauk. To se dijelom duguje činjenici što ga nisu mogli „strpati“ ni u jedan od onda postojećih teološko-filozofskih sistema, jer se razlikuje i od Tome, Aristotela i Augustina. Španjolska je u XVI st. obilovala izvanrednim mističnim i paramističnim pojavama. Pomama za nadnaravnim pretvorila se u kolektivni fenomen, tražile su se i hinile slične pojave. I u takvom ambijentu Ivan od Križa razvija svoj nauk da cjelokupno mistično iskustvo mora biti življeno i interpretirano u svjetlu teologalnih kreposti: vjere, nade i ljubavi. Mistični fenomeni su nešto potpuno sporedno za božansko sjedinjenje i preobrazbu u ljubavi. Ovisno o razvoju teologalnih kreposti osoba dolazi do odgovarajućeg stupnja sjedinjenja. Vjera će se razvijati u mjeri u kojoj prihvaćamo njezinu tamu, tj. njezinu transcedenciju i uzvišenost iznad svake naravne sposobnosti, izvan svake naše ideje, predodžbe, osjećaja i doživljaja. U tom smislu Ivan ne traži odricanje od mističnih fenomena, zato što bi omalovažavao ove pojave, nego da bi duša slobodna od svega, oslanjajući se samo na golu vjeru prije stigla do cilja: sjedinjenje s Bogom.

Kršćanski mistici, a uz njih i Ivan od Križa, govore da Bog stanuje u najdubljoj dubini čovjekove biti. Kada čovjek uđe u nju, pošto se prethodno oslobodio svega onoga što ga na tome putu zaustavlja, onda se u toj jezgri vlastite biti, najosobnijega jastva u kojemu se nalazi i prebiva Bog, on susreće s Bogom, susrećući se, odnosno sjedinjujući se sa svojom vlastitom biti, tj. postajući potpuno ono što on u biti jest. To je njegovo oboženje koje je moguće zato što u tom središtu stoluje Bog. Mistično iskustvo je takvo da ga čovjek, koliko god ga nikad ne uspio opisati, mora predavati drugima. Mistično iskustvo Boga je iskustvo Boga po Božjoj mjeri. Međutim danas postoji tendencija da se sve proglasi mistikom, pa čujemo kako postoji mistika kulture, politike znanosti itd. Ipak Ivan od Križa nam tu može biti pravi korektiv, jer mistično iskustvo ima jednu bitnu dimenziju, a to je Tamna noć duše.

Mistika, kao susret s Bogom, obuhvaća također tamu i doživljaj Božje odsutnosti. Taman noć duše je prije svega ono što je Isus do dna iskusio u svojoj muci. Naime, ono što mistici u svojoj noći duše, u drami ostavljenosti od Boga proživljavaju slično je onome što je Isus proživio na križu i izrazio krikom iz psalma: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio“ (Ps 22,2). Danas se često daje prednost, kako u teoriji tako i u praksi, religioznom iskustvu entuzijazma, slavlja i sl. Premda ta dimenzija jest sastavni dio duhovnog života, ona ne smije isključiti i drugu isto tako bitnu dimenziju. Naime, ponekad naš duhovni život uključuje fizičku, moralnu i duhovnu kušnju. Ukoliko bi se to isključilo, razvijala bi se infantilna duhovnost. Kršćanska mistika bitno je vezana uz Boga, uz Trojstvo, uz prolaženje kroz tamnu noć duše. Tu osoba doživljava i proživljava Božju odsutnost i šutnju. Stoga možemo zaključiti da ući u mrklu noć istovremeno znači i izaći iz svoje utvrde, a to onda znači da bismo trebali biti zahvalni kad Bog od nas uzima svu ljepotu i nježnost i ostavlja nas u pustinji. Pustoš pustinje daje nam priliku susresti Boga na dubljoj razini, u većoj slobodi i s većim poštovanjem prema neshvatljivosti Boga. Na taj način razvijamo duhovnost čiste vjere, oslobođenu od sebeljublja. Kad potpuno odustajemo od svih zahtjeva za duhovnom utjehom i potpuno prihvatimo mrklinu i suhoću gole vjere, primjećujemo malo po malo da ove mrkline sadrže nešto bitno. Razumijemo da ova praznina uopće nije praznina, da je više punina, da susrećemo Boga na jedan više istinski način, da više živimo u Bogu. Kada nestane ova površna i sjetilna radost, daje nam se mogućnost da otkrijemo dublju nježnost, onu koju jedino možemo pronaći u pustinji.

LITERATURA

Primarna literatura:

IVAN OD KRIŽA, *Duhovni spjev,* Symposion, Split, 2010.

IVAN OD KRIŽA, *Kraći spisi*, Symposion, Split 1997.

IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć,* Symposion, Split, 2004.

IVAN OD KRIŽA, *Uspon na goru Karmel*, Symposion, Split, 2004.

IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi*, Symposion, Split, 2010.

Sekundarna literatura:

ALBANI, A., ASTRUA, M., *Duhovna nauka Ivana od Križa*, KIZ, Zagreb, 2006.

ANTOLOVIĆ, J., *Duhovni velikani. Sveci Katoličke crkve*. *II dio: srpanj – prosinac*, FTI, Zagreb, 1998.

CRISOGONO de JESUS SACRAMENTADO, *Ništa i sve. Život svetog Ivana od Križa*, KIZ, Zagreb, 2014.

GARDET, L., *Mistika*, KS, Zagreb, 1983.

GOSEBRINK, H., *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike*, KS, Zagreb 2014.

GROESCHEL, B. J., Psihologija duhovnoga razvoja, Verbum, Split, 2009.

HERBSTRITH, W., *Radi ljubavi – iskustva vjere,* Karitativni fond UPT, Đakovo, 2002.

JOHNSTON, W., *Mistična teologija. Znanost ljubavi*, Demetra, Zagreb, 2007.

Katekizam Katoličke crkve, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994.

KORNER, R., *Tamna noć. Mistična vjerska iskustva prema Ivanu od Križa*, Teovizija, Zagreb, 2013.

KUSIĆ, A., *Profil Kršćanske mistike - opći pregled*, u: *CUS*, 22 (1987)1.

LEON-DUFOUR, X., (prir.) *Rječnik Biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1969.

MAMIĆ, J., *Teološko-duhovni pristup mistici danas*, KIZ, Zagreb, 2008.

PARLOV, M., *Izabrane teme iz teologije duhovnosti*, CUS, Split, 2009.

PODGORELEC, F., *Tendencije u suvremenoj duhovnosti u svjetlu iskustva i nauka sv. Terezije Avilske (1515. – 1582.),* u: Diacovensia, 24 (2016.)2.

PODGORELEC, F., *Uloga molitve i askeze za osobni i zajedničarski život Reda bosonogih karmelićana,* u: *Diacovensia*, 23 (2015.)4.

RAGUŽ, I., *Mistična forma mišljenja suvremene filozofije religije i mistika Ivana od Križa* u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.)4.

SZENTMARTONI, M., *Psihologija duhovnog života*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1990.

STEIN, E., *Znanost Križa*, KS i hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1983.

Sadržaj

Sažetak 1
Summary 2
UVOD 3
I. TAMNA NOĆ U CJELOKUPNOM OPUSU SV. IVANA OD KRIŽA 5
1.1. Školovanje i poziv u Karmel 5
1.2. Obnova muškog Karmela 6
1.3. Zatočeništvo sv. Ivana od Križa 7
1.4. Prior u El Calvariu 8
1.5. Spisi Ivana od Križa 8
1.5.1. Ivanovo književno stvaralaštvo 8
1.5.2. Za koga je Ivan pisao? 9
1.5.3. Tumačenje pjesme o Tamnoj noći 10
1.5.4. Ostala djela 11
1.6. Oznake Ivanova mističnog izričaja 12
1.6.1. Tradicija o triju puta 12
1.6.2. Put „negativne teologije“ 12
1.6.3. Govor pomoću simbola 14
1.6.4. Simbol Tamne noći 15
1.7. Cilj duhovnog puta: sjedinjenje s Bogom 16
1.8. Nužnost čišćenja 17
II. AKTIVNI VID TAMNE NOĆI 19
2.1. Ulazak u aktivnu noć osjeta 21
2.1.1. Nasljedovanje Krista 21
2.1.2. Čišćenje osjetila 22
2.1.3. Čišćenje strasti 22
2.1.4. Čišćenje od sebeljublja 22
2.2. Siromaštvo duha 23
2.3. Aktivna noć duha 25
2.4. Čišćenje duhovnih moći u aktivnoj noći 25
2.5. Čišćenje pamćenja putem vjere 26
2.6. Čišćenje pamćenja putem nade 29
2.7. Čišćenje volje putem ljubavi 31
2.7.1. Vremenita dobra 32

2.7.2. Naravna dobra 33
2.7.3. Osjetna dobra 33
2.7.4. Moralna dobra 34
2.7.5. Nadnaravna dobra 35
2.7.6. Duhovna dobra 35
III. PASIVNA NOĆ 38
3.1. Nesavršenosti početnika 38
3.2. Pasivna noć osjetila 41
3.3. Potvrdni znaci Tamne noći 42
3.4. Prijelazno razdoblje 43
3.5. Pasivna noć duha 44
3.6. Patnje tamne noći 46
3.7. Vatra koja preobražava 47
3.8. Stupnjevi ljubavi 49
ZAKLJUČAK 50
LITERATURA 52
Sadržaj 54